

TOMASZ CIESIELSKI*

Wyznanie rosyjskiego jurgieltnika Antoni ze Skrzywna Dunin i jego memoriał z 1735 r.

Confession of a Russian Yurgiltnik Antoni ze Skrzywna Dunin and his memorandum of 1735

Streszczenie: W artykule przedstawiona została działalność Antoniego ze Skrzywna Dunina w okresie przesilenia politycznego w Rzeczypospolitej w latach 1733–1736. Niezbyt zamożny, choć dobrze spokrewniony i skoligacony szlachcic, osiadły w województwie witebskim, wykorzystał bezkrólewie po śmierci Augusta II i wojnę o tron polski do podjęcia próby podniesienia swojego statusu materialnego i społecznego. Związał się z obozem prorosyjskim, co było w sumie naturalnym wyborem, zważywszy na fakt, że jego żoną była córka feldmarszałka i wysokiego urzędnika carskiego księcia Iwana Trubeckiego, Katarzyna, w Rzeczypospolitej występująca w źródłach pod imieniem Regina. W spisany latem 1735 r. memoriale-petycji adresowanej do głównodowodzącego wojskami rosyjskimi w Rzeczypospolitej księcia Ludwika von Hessen-Homburga Antoni Dunin twierdził, że nie ograniczył się do sympatyzowania z Rosją, ale oddał też konkretne usługi ambasadorowi imperatorowej Annie w Warszawie, Karłowi Gustawowi von Löwenwoldemu, rzekomo ratując nawet jego życie, gdyż uprzedził go o planowanym ataku wojsk polskich na siedzibę ambasadorską i Pałac Saski. Związanie się z obozem prorosyjskim sprawiło, że Dunin (jak inni jego krewni) stał się zdeklarowanym zwolennikiem księcia Fryderyka Augusta II Wettina, od 17 stycznia 1734 r. koro-

* Instytut Historii Uniwersytetu Opolskiego, ul. Strzelców Bytomskich 2, 45-084 Opole, tciesielski@uni.opole.pl, ORCID: 0000-0002-3254-1261.

nowanego władcy Rzeczypospolitej Augusta III. Także jemu miał oddać znaczne usługi w województwie witebskim i w Warszawie w okresie wojny o tron polski, zwłaszcza w 1734 r. Z tego powodu Antoni Dunin oczekiwał na hojne nagrodzenie godnościami, urzędami, królewszczyznami i pieniędzmi. Do jesieni 1735 r. doczekał się urzędu honorowniczego witebskiego, starostwa retowskiego i zahorańskiego, jak też 1000 czerwonych złotych podarowanych mu przez Augusta III. Nie zaspokoilo to Dunina, który przede wszystkim spodziewał się gratyfikacji materialnej i finansowej od dworu carskiego. Bardzo przy tym okazałej, gdyż jak wynika z memoriału-petycji, liczył na klucz majątkowy Hory-Horki oraz przynajmniej 8000 talarów. Takiej nagrody jednak nie otrzymał, co więcej, choć jeszcze pod koniec 1735 r. awansował na regenta kancelarii litewskiej, a w 1736 r. został pułkownikiem chorągwi petyhorskiej królewicza w kompie wojska litewskiego i objął w posiadanie niewielkie królewszczyzny, to jego kariera publiczna uległa zahamowaniu. Wkrótce zresztą, w drugiej połowie 1738 r., zmarł, nie doczekawszy się kolejnych zaszczytów, a i dobra ziemskie przejęte przez wdowę nie były nazbyt okazałe i na dodatek obciążone sprawami sądowymi. Antoni Dunin w trakcie przesilenia politycznego z lat 1733–1736 swoją postawą nie odbiegał zbyt od wielu magnatów i szlachciców związanych z obozami prorosyjskim i prowettińskim, dla których ważniejsze od troski o dobro Rzeczypospolitej były nadania urzędów, godności i dóbr. Niewątpliwie jednak cechowała go duża determinacja w dążeniu do osiągnięcia konkretnych korzyści materialnych, co sprawiło, że zdecydował się na spisanie swoich oczekiwań i wręczenie ich w postaci memoriału adresowanego do księcia Hessen-Homburga. Opublikowany w niniejszym artykule tekst tego memoriału dowodzi, że tak dobrze znane z czasów stanisławowskich wysługiwanie się ambasadorom rosyjskim miało znacznie dłuższą tradycję.

Słowa kluczowe: bezkrólewie 1733, wojna o tron polski, książę Ludwik von Hessen-Homburg, Antoni ze Skrzynna Dunin, Regina (Katarzyna) z Trubeckich Duninowa

Abstract: The article presents the actions of Antoni ze Skrzynna Dunin during the political crisis in the Polish-Lithuanian Commonwealth in 1733–1736. Not particularly affluent, albeit a well-born and well-connected nobleman, resident of the Vitebsk Voivodeship, he took advantage of the interregnum after the death of Augustus II and the war for the Polish throne to try to improve his material and social status. He associated with the pro-Russian camp, which was a natural choice considering the fact that his wife Jekaterina (known in sources in the Polish-Lithuanian Commonwealth as Regina) was the daughter of Prince Ivan Trubetskoy, a field marshal and a high official of the Tsar. In a memorial-petition written in the summer of 1735 addressed to the commander-in-chief of the Russian troops in the Polish-Lithuanian Commonwealth, Prince Ludwig von Hessen-Homburg, Antoni Dunin claimed that he went further than merely sympathising

with Russia, and also provided specific services for Charles Gustav von Löwenwolde, the ambassador of Empress Anna in Warsaw, allegedly even saving his life after warning him about a planned attack by Polish troops on the ambassadorial headquarters and the Saxon Palace. His association with the pro-Russian camp meant that Dunin (like his other relatives) became a declared supporter of Prince Frederick Augustus II Wettin, crowned Augustus III, ruler of the Polish-Lithuanian Commonwealth, on 17 January 1734. He was also thought to have served him well in the Vitebsk Voivodeship and in Warsaw during the war for the Polish throne, especially in 1734. For this reason, Antoni Dunin expected to be generously rewarded with dignities, offices, royal lands and money. By the autumn of 1735, he was appointed to the offices of the Vitebsk town authorities, the Rhaetov and Zahora starosty, and was given a thousand red zlotys by Augustus III. This did not satisfy Dunin, who primarily expected serious material and financial gratification from the tsar's court. According to the memorial-petition, he counted on receiving land estate Hory-Horki and at least 8,000 thalers. However, he did not receive such an award, and what is more, although at the end of 1735 he was promoted to regent of the Lithuanian chancellery, and in 1736 he became colonel of the prince's petyhorcy banner in the Lithuanian army and received small royal privileges, his public career was thwarted. Soon, in the second half of 1738, he died without receiving any further honours, and the estate inherited by his widow was not very impressive and was burdened with court cases. During the political crisis of 1733–1736, Antoni Dunin's attitude did not differ much from many magnates and noblemen associated with the pro-Russian and pro-Wettin camps, who were more concerned with receiving offices, dignities and goods than the good of the Republic of Poland. However, he was undoubtedly characterised by tremendous determination in striving to achieve specific material benefits, which made him decide to write down his expectations and present them in the form of a memorandum addressed to the Duke of Hessen-Homburg. The text of this memorial published in this article proves that serving Russian ambassadors, so familiar from Stanisław's times, had a much longer tradition.

Keywords: 1733 interregnum, war for the Polish throne, Prince Ludwig von Hessen-Homburg, Antoni ze Skrzynna Dunin, Regina (Jekaterina) of Trubeckis Duninowa

W archiwum Muzeum Artylerii, Wojsk Inżynieryjnych i Łączności w Sankt Petersburgu znajduje się spuścizna po jednym z XVIII-wiecznych generałów feldcejmajstrów Imperium Rosyjskiego – Ludwiku landgrafie (księciu) von Hessen-Homburgu. Wiedza o niej, a konkretnie o kancelarii polowej (походная канцелярия) z lat 1732–1736, została wprowadzona do obiegu naukowego przed kilkunastu laty przez Irinę Vo-

znehmenskoją¹. Scharakteryzowała ona jej zasób w sposób pozwalający stwierdzić, że zawiera cenny materiał źródłowy do badań nad dziejami polskiej wojny sukcesyjnej i procesu pacyfikacji państwa polsko-litewskiego w latach 1734–1735. Dzięki temu ze spuścizny po landgrafie zaczęli korzystać historycy białoruscy i polscy zajmujący się tym okresem w dziejach Rzeczypospolitej². Urodzony w 1705 r. książę odegrał bowiem istotną rolę

¹ И. А. Вознесенская, *Архив принца Людвига Гессен-Гомбургского*, w: *Война и оружие. Новые исследования и материалы. Международная научно-практическая конференция. 12–14 мая 2010 г.*, ч. 1, ред. С. В. Ефимов, Санкт-Петербург 2010, s. 141–144 [I. A. Wozniesienskaja, *Archiw Princa Ludwiga Giessen-Gomburgskiego*, w: *Wojna i orużyje. Nowyje issledowanija i matieriały. Mieždunarodnaja naučno-practiczeskaja konfieriencyja. 12–14 maja 2010 g.*, cz. 1, red. S. W. Jefimow, Sankt-Pietierburg 2010, s. 141–144]; eadem, *Архив ландграфа Людвига Гессен-Гомбургского как источник по истории военной элиты 1730-х гг.*, w: *Правящие элиты и дворянство России во время и после Петровских реформ (1682–1750)*, ред. Н. Петрухинцев, Л. Эррен, Москва 2013, s. 213–224 [*Archiw landgrafa Ludwiga Giessen-Gomburgskiego jak istocznik po istorii wojennoj elity 1730-ch gg.*, w: *Prawiaszczije elity i dworianstwo Rossii wo wriemia i posle Pietrowskich rieform (1682–1750)*, red. N. Pietruchincew, Ł. Errien, Moskwa 2013, s. 213–224]; eadem, *Цифирная азбука 1732 г. данная Людвигу Гессен Гомбургскому в Персидский поход*, w: *Война и оружие. Новые исследования и материалы Труды Четвертой Международной научно практической конференции 15–17 мая 2013 года*, ч. 1, ред. С. В. Ефимов, Санкт-Петербург 2013, s. 380–383 [*Цуфирная азбука 1732 g. dannaja Ludwigu Giessen Gomburgskomu w Piersidskij pochod*, w: *Wojna i orużyje. Nowyje issledowanija imatieriały Trudy Czetwiertoj Mieždunarodnoj naučno practiczeskoj konfieriencyi 15–17 maja 2013 goda*, cz. 1, red. S. W. Jefimow, Sankt-Pietierburg 2010, s. 380–383].

² А. Мацук, *Грамадска-палітычнае жыццё Вялыкага Княства Літоўскага ў часы бескаралеўя 1733–1735 гг.*, Мінск 2020 [A. Macuk, *Gramadska-palitycznaje žyccio Wiatykaga Kniastwa Litowskaga w czasy bieskaralewia 1733–1735 gg.*, Minsk 2020]; T. Ciesielski, *Участие генерал-фельдцейхмейстера Людвига Гессен-Гомбургского в военных действиях на территории Польши в 1734–1736 годах*, w: *Война и оружие. Новые исследования и материалы. Труды Пятой Международной научно-практической конференции*, ч. 4, ред. С. В. Ефимов, Санкт-Петербург 2014, s. 333–350 [*Uczastije gienierał-fieldcejchmiejstiera Ludwiga Giessen-Gomburgskiego w wojennych diejstwijach na tierritorii Polszy w 1734–1736 godach*, w: *Wojna i orużyje. Nowyje issledowanija imatieriały. Trudy Piatoj Mieždunarodnoj naučno practiczeskoj konfieriencyi*, cz. 4, red. S. W. Jefimow, Sankt-Pietierburg 2014, s. 333–350]; idem, *Archiwum Księcia Ludwika Gruno Hessen-Homburga jako źródło do dziejów polskiej wojny sukcesyjnej w latach 1734–1735*, w: *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczy-*

w polskiej wojnie sukcesyjnej jako dowódca od kwietnia 1734 r. części rosyjskich sił interwencyjnych, których zadaniem było spacyfikowanie terenów Podola, Wołynia i Rusi Czerwonej. Mimo młodego wieku zajmował już wtedy wysoką pozycję w hierarchii wojskowej Imperium Rosyjskiego: zasiadał w Kolegium Wojennym, był generałem lejtnantem, pierwszym majorem gwardii pułku preobrażeńskiego oraz zwierzchnikiem kompanii bombardierskiej i „laboratorium pirotechnicznego”. Mógł też wykazać się pewnym doświadczeniem dowódczym jako komendant najpierw garnizonu petersburskiego w 1732 r., a następnie wojsk rosyjskich operujących w prowincjach nadkaspjskich i na Kaukazie w 1733 r. W wojnie o sukcesję polską dowodzony przez niego korpus w miarę sprawnie wywiązał się z powierzonych zadań, przejmując do połowy stycznia 1735 r. kontrolę nad województwami braclawskim, kijowskim, podolskim, wołyńskim oraz znaczną częścią ruskiego. Odbyło się to przy umiarkowanych stratach w ludziach i niewielkim obciążeniu skarbu carskiego, gdyż korpus w dużej mierze utrzymywał się ze sprawnie wybieranej kontrybucji, nie napotkano poważniejszego oporu ze strony wojsk polskich (opanowanie właściwie bez walki twierdz w Brodach i Zbarażu), a jednocześnie udało się uniknąć zradkalizowania postaw szlachty z terenów południowo-wschodnich, która bez większych oporów uznawała Augusta III za prawowitego

pospolitej, t. 10, red. W. Walczak, K. Łopatecki, Białystok 2017, s. 315–350; idem, *Materiały sejmikowe w spuściznie po Ludwiku Gruno, księciu Hessen-Homburg, w archiwum Muzeum Artylerii, Wojsk Inżynieryjnych i Łączności w Sankt Petersburgu*, „Miscellanea Historico-Archivistica” 2018, t. 25, s. 58–71; idem, „Gorący” koniec lata i początek jesieni 1733 roku. Początki rosyjskiej interwencji zbrojnej w Rzeczypospolitej, w: *Wokół wolnych elekcji w państwie polsko-litewskim XVI–XVIII wieku*, red. M. Markiewicz, D. Rolnik, F. Wolański, Katowice 2016, s. 484–486; A. Wołoszyn, «Диариус путешествия» принца Людвига фон Гессен-Гомбургского 1735–1736 годов как источник для исследования общественной жизни и менталитета военной элиты, w: *Война и оружие. Новые исследования и материалы. Труды Седмой Международной научно-практической конференции*, ч. 2, ред. С. В. Ефимов, Санкт-Петербург 2016, s. 75–92 [«Diariusz putieszestwija» princa Ludwiga fon Giessien-Gomburgskiego 1735–1736 godach kak istocznik dla issledowanija obszczestwiennoj żyzni i mientalitieta wojennoj elity, w: *Война и оружье. Новыје issledowanija imateriały. Trudy Siedmoy Mieżdunarodnoj nauczno prakticzskoj konfiერიenci, cz. 2*, red. S. W. Jefimow, Sankt-Pietierburg 2016, s. 75–92].

władcę Rzeczypospolitej³. Niewątpliwie istotną rolę odegrał w tym Hessen-Homburg, którego zasługi docenił w 1735 r. August III i 3 sierpnia nadał mu Order Orła Białego, pod koniec września wystawił dyplom z podziękowaniami, a na audiencji pożegnalnej 27 listopada podarował księciu diamentowy pierścień i odznakę Orderu Orła Białego⁴. Wysoko dokonania Hessen-Homburga oceniono na dworze imperatorskim i w kręgach dowódczych armii rosyjskiej, skoro w marcu 1735 r. został on generałem feldcejmajstrem (генерал-фельдцейхмейстер – *generał-feldzeugmeister*) i zwierzchnikiem Głównej Kancelarii Artylerii zarządzającej całą artylerią w Imperium Rosyjskim. Następnie w sierpniu 1735 r. powierzono mu komendę nad wszystkimi siłami rosyjskimi operującymi na terenie Polski i Litwy. Sprawował ją do 30 listopada 1735 r., sumiennie wypełniając postawione przed nim zadania⁵. Nawiązał i zacieśnił wtedy przyjacielskie stosunki z magnaterią i szlachtą polską i litewską, która zaczęła w nim postrzegać nie tylko dowódcę wojsk sojusznicznych pomagających w przywróceniu ładu i porządku w państwie, lecz także osobę wpływową na dworze petersburskim i królewsko-elektorskim. W rezultacie zaczęto kierować do niego prośby o wstawiennictwo u imperatorowej Anny i u króla Augusta III. Zwłaszcza że wraz z przybyciem landgraфа do Warszawy 26 września 1735 r. zgromadzeni na sejmie pacyfikacyjnym panowie polsko-litewscy uzyskali łatwy dostęp do Hessen-Homburga, który aktywnie uczestniczył w życiu towarzyskim, udzielał się na balach i innego typu spotkaniach, a przede wszystkim przyjmował wizyty w swojej kwatery i rewizytował co znaczniejsze osobistości życia publicznego Rzeczypospolitej i Saksonii⁶. Jedną z osób poszukujących protekcji księcia był An-

³ T. Ciesielski, *Участие генерал-фельдцейхмейстера... [Uczestije gienierał-feldcejmiejstiera...]*, s. 333–350; idem, *Archiwum Księcia...*, s. 320–323, 333–345; idem, *Materiały sejmikowe...*, s. 58–59, 61–70.

⁴ „Gazety Polskie” 1735, nr 73; *Kawalerowie i statuty Orderu Orła Białego 1705–2008*, oprac. M. Męclewska, Warszawa 2008, s. 163; A. Wołoszyn, op. cit., s. 85; T. Ciesielski, *Archiwum Księcia...*, s. 345.

⁵ T. Ciesielski, *Archiwum Księcia...*, s. 324.

⁶ „Diariusz obrotów J.O. Księcia jemc”, wpisy 26 IX–7 X 1735, Архив Военно-исторический музеи артиллерии, инженерных войск и войск связи, Санкт-Петербург [Archiw Wojenno-istoriczeskijmuzeje artillerii, inżynierynych wojsk i wojsk

toni ze Skrzywna Dunin, wtedy już starosta zahorański i retowski, którego obszerna petycja przedstawiająca przysługi autora oddane Augustowi III i Rosji w latach 1733–1734 wraz z prośbą o ich nagrodzenie zachowała się wśród obszernej korespondencji Hessen-Homburga. Zatytułowana „Memoriał” powstała, jak można wnioskować z jej treści, w trakcie pierwszego sejmku pacyfikacyjnego, który rozpoczął obrady 27 września 1735 r., aby zakończyć typowo sejmowe prace 8 listopada i następnego dnia podjąć działalność jako walna rada konfederacka⁷. Tytułatura autora wskazuje przy tym na sam początek sejmku, a może nawet na dni poprzedzające jego inaugurację, gdyż nie używa on uzyskanego 27 września 1735 r. tytułu hordniczego witebskiego, a możliwe, że właśnie w tym dniu Dunin złożył wizytę Hessen-Homburgowi w jego warszawskiej rezydencji i miał okazję przekazać swoją petycję⁸. W „Diariuszu obrotów Księcia jemć” we wtorek 27 września odnotowano, że wśród wielu osób, które złożyły wizytę księciu Hessen-Homburgowi, był „jm. pan graff Dunin”, któremu nie przypisano innego tytułu urzędniczego czy imienia⁹. Wiadomo zaś, że Duninowie, zwłaszcza żona Antoniego Regina (Katarzyna), używali tytułu hrabiowskiego i pod takim niekiedy występowali w notatkach gazetowych¹⁰. Duninowa zresztą podpisała się jako hrabina pod memoriałem-petycją męża złożoną księciu Hessen-Homburgowi¹¹. Inna rzecz, że także pozostali obecni

swiazi, Sankt Pietierburg] (Archiv VIMA), фонд [fond] (f.) 2, опис [opis] (op.) Штаб генерал-фельдцейхмейстера [Sztab gienierał-fiełdcejchmiejstiera] (SGF), nr 540, b.p. (dok. 18); „Gazety Polskie” 1735, nr 63–73; A. Wołoszyn, op. cit., s. 80–88.

⁷ H. Palkij, *Chronologia sejmów z lat 1734–1762*, w: *Chronologia sejmów Rzeczypospolitej Obojga Narodów (1569–1793)*, red. L. A. Wierzbicki, D. Kupisz, Warszawa 2021, s. 255–256.

⁸ „Memoriał Jaśnie Oświeconemu Książęciu Jmci Ludwikowi Land Grafowi Hessen Humburkowi Generałowi Artylerji Naj[j]aśniejszej Imperatorowej Jejmci Rosyjskiej Pani Mojej Miłościwej”, b.m. i d., Archiv VIMA, f. 2, op. SGF, nr 539, b.p. (dok. 191).

⁹ „Diariusz obrotów...”, wpis z 27 IX 1735 r., Archiv VIMA, f. 2, op. SGF, nr 540, b.p. (dok. 18).

¹⁰ Na przykład w nrze 40 „Gazet Polskich” z 1735 r., w którym tytułem hrabiowskim uhonorowano także kasztelana radomskiego Piotra Dunina oraz córkę zmarłego w 1730 r. referendarza koronnego Jakuba Dunina, Barbarę Urszulę, od 16 kwietnia 1735 r. żonę marszałka wielkiego litewskiego Pawła Karola Franciszka Sanguszki.

¹¹ „Memoriał...”, Archiv VIMA, f. 2, op. SGF, nr 539, b.p. (dok. 191).

w Warszawie Duninowie, z kasztelanem radomskim Piotrem Duninem na czele, tytułowali się hrabia¹², odwołując się do nadania króla rzymskiego Ferdynanda I Habsburga z 1547 r. dla jednej z linii rodu¹³.

O Antonim ze Skrzynna Duninie niewiele wiadomo i tylko sporadycznie wspominany jest on w literaturze poświęconej sytuacji politycznej w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w okresie bezkrólewia po śmierci Augusta II i na początku panowania Augusta III. Jeżeli zawierzyć Sewerynowi Uruskiemu, to Antoni był synem starosty szmelyńskiego Szczęsnego ze Skrzynna Dunina i podkomorzanki orszańskiej Aleksandry, księżnej Boratyńskiej¹⁴. O jego ojcu wiadomo, że żył jeszcze w 1707 r.¹⁵ i miał więcej dzieci niż Antoni, na pewno córkę Zofię, która w 1730 r. była już zapewne wdową po nieznanym z imienia Koszczycu¹⁶. Nie są znane daty krańcowe życia Antoniego. Nie sposób podać nawet przybliżonej daty rocznej jego urodzin, a jedynie można przyjąć, że nastąpiło to w pierwszej dekadzie XVIII w., najwcześniej w 1701 r., w którym to doszło do zawarcia związku

¹² W „Diariuszu obrotów...” pod datą 30 września (piątek) odnotowano, że wizytę księciu złożył kasztelan radomski „graf” Piotr Dunin, który towarzyszył kanclerzowi litewskiemu i regimentarzowi generalnemu wojska litewskiego Michałowi Serwacemu Wiśniowieckiemu; Archiw VIMA, f. 2, op. SGF, nr 540, b.p. (dok. 18). Należy też dodać, że w Warszawie przebywał wtedy także chorąży winnicki Aleksander ze Skrzynna Dunin.

¹³ J. S. hr. Dunin-Borkowski, *Genealogie żyjących utytułowanych rodów polskich*, Lwów 1895, s. 153.

¹⁴ S. Uruski, *Rodzina. Herbarz szlachty polskiej*, t. 3, Warszawa 1906, s. 298.

¹⁵ Szczęsny Dunin uczestniczył w elekcji 1697 r. i oddał swój głos z województwem witebskim na Augusta II (*Elektorów poczet, którzy niegdyś głosowali na elektów Jana Kazimierza roku 1648, Jana III. roku 1674, Augusta II. roku 1697 i Stanisława Augusta roku 1764, najjaśniejszych Królów Polskich, Wielkich Książąt Litewskich itd.*, ułożył O. Pietruski, Lwów 1845, s. 77). Jako starosta szmelyński wymieniony został jeszcze 24 grudnia 1707 r.: *Urzednicy inflancy XVI–XVIII wieku. Spisy*, oprac. K. Mikulski, A. Rachuba (*Urzednicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku. Spisy*, t. 9, red. A. Gąsiorowski), Kórnik 1994, s. 205, nr 2221.

¹⁶ Российский Государственный Архив Древних Актов, Москва [Rossijskij Gosudarstwiennyj Archiw Driewnich Aktow, Moskwa] (RGADA), f. 389 (Metryka Litewska), op. 1, nr 162, k. 306v–307. Zofia jako „siostra „Graffa Dunina Regenta W.L.” występuje w doniesieniu z Wilna datowanym 15 stycznia 1736 r., zamieszczonym na łamach nru 80 „Gazet Polskich”.

małżeńskiego Szczęsnego z Aleksandrą Boratyńską¹⁷. W przypadku śmierci Antoniego można stwierdzić, że przyszła ona między 20 lipca 1738 r. – odnotowano wtedy jego pobyt w Warszawie i udział w sumie w kolegiacie pw. św. Jana¹⁸ – a 27 października 1738 r., gdy wakujący po jego zgonie urząd horodniczego witebskiego został nadany buńczuczemu buławy polnej litewskiej Janowi Soroce¹⁹. Dwa dni później drugi obsadzany do tej pory przez Dunina urząd – regenta kancelarii litewskiej – otrzymał starosta marienhauski Jan August Hylzen²⁰. U schyłku życia Antoni był bowiem horodniczym witebskim, regentem kancelarii litewskiej, pułkownikiem chorągwi petyhorskiej królewicza w armii litewskiej oraz starostą retowskim i zahorańskim. Większość tych tytułów nabył w 1735 i 1736 r.

Do wiosny 1735 r. Antoni Dunin używał tylko tytułu starosty zahorańskiego, który zawdzięczał przejściu odłączonej w XVII w. od starostwa jezierzyskiego dzierżawy Zahorany w województwie witebskim. Była ona w posiadaniu Duninów od 3 maja 1685 r., kiedy to podstoli mozyrski i pisarz grodzki brzeski Jan Manczak scedował Zahorany staroście szmelyńskiemu Szczęsnemu ze Skrzynna Duninowi i jego pierwszej (?) żonie Joannie z Przysieckich²¹. Antoni wszedł w dożywotnie posiadanie dzierżawy Zahorany dopiero 20 października 1730 r. na mocy cesji dokonanej na jego rzecz przez mającą prawo dożywotniego nią władania Zofię z Duninów Koszycową²². Na początku lat 30. XVIII w. Antoni był też właścicielem dziedzicznej majątności w województwie witebskim złożonej z wsi Tułowo (Tułów) wraz z przynależnymi do niej dwoma wójtostwami, które w swojej petycji złożonej Hessen-Homburgowi nazwał „skutowickie

¹⁷ S. Uruski, op. cit., s. 298.

¹⁸ „Kuryer Polski” 1738, nr 80. Dodać można, że według wiedzy hetmana wielkiego litewskiego Michała Serwacego Wiśniowieckiego pułkownik petyhorski Dunin był jeszcze wśród żywych 15 czerwca 1738 r.; Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD), Archiwum Radziwiłłowskie (AR), dz. VII, nr 1B, s. 38.

¹⁹ RGADA, f. 389, op. 1, nr 171, s. 532–534.

²⁰ Ibidem, s. 537–539; *Urzednicy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba (*Urzednicy dawnej Rzeczypospolitej XII–XVIII wieku. Spisy*, t. 11, red. A. Gąsiorowski), Kórnik 1994, s. 177, nr 1405.

²¹ Нацыянальны Гістарычны Архіў Беларусі, Мінск [Nacyjnalny Gistaryczny Archiw Biełarusi, Minsk], f. 1705, op. 1, nr 24, s. 1055–1056.

²² RGADA, f. 389, nr 162, k. 306v–307.

i Sumy z Cielątnikami”. Dobra te były położone na wschód od Witebska, a od miasta dzieliło je zaledwie 6 km, ale za to Zahorany były od nich odległe o około 190 km.

Nie były to rozległe włości i Antoniego Dunina należy zaliczyć do grupy średniozamożnej szlachty, choć niewątpliwie ze znacznymi aspiracjami za sprawą znaczenia niektórych przedstawicieli Duninów ze Skrzynna, silnej rozrodzonej i rozproszonej po Rzeczypospolitej rodziny pieczętującej się herbem Łabędź. Ale nie tylko z tego powodu. Drugim były jego koligacje z arystokratycznymi rodzinami Imperium Rosyjskiego, które zawdzięczał małżeństwu z urodzoną w 1692 r. córką księcia Iwana Trubecckiego – Raisą czy też Katarzyną (Jekateriną)²³, w Rzeczypospolitej występującą w źródłach pod imieniem Regina. Wzniósł się dzięki temu w ród Gedyminowiczów, od którego Trubeccy wywodzili swoją genealogię. Ojciec Reginy przez blisko 70 lat pełnił służbę cywilną i przede wszystkim wojskową. Doceniony przez Piotra I, gdy ten przejął władzę w Rosji, Iwan Trubecki już od 1698 r. należał do korpusu generalskiego armii carskiej. Od 1700 r. przebywał w niewoli szwedzkiej, i to aż do 1718 r., gdy został wymieniony za feldmarszałka Carla Gustafa Rehnskiölda i wrócił do Rosji. Powrócił do czynnej służby publicznej. Awansowany w 1730 r. do stopnia feldmarszałka, przez wzgląd na starszeństwo stopnia, zajmował na początku lat 30., po uwięzieniu Wasylego Dołgorukiego, pierwszą pozycję wśród generalicji rosyjskiej pozostającej w czynnej służbie państwowej. Jednak ze względu na zaawansowany wiek – urodził się w 1667 r. (choć podaje się też 1660 r.)²⁴ – nie był zaliczany do kadry dowódczej zdanej do polowej służby wojskowej. Jego zasługi dla kolejnych władców Rosji, nie tylko w służbie

²³ W starszej pracy poświęconej rodzinie Trubeckich wydanej w 1891 r. występuje jako Raisa (В. К. Трутовский, *Сказания о роде князей Трубецких*, изд. кн. Е. Э. Трубецка, Москва 1891 [W. K. Trutowski, *Skazania o rodzie kniaziej Trubieckich*, изд. кн. Е. Е. Трубецка, Москва 1891], s. 178), natomiast w popularnych opracowaniach z początku XXI w. i na stronach internetowych konsekwentnie nazywana jest Jekateriną (Katarzyną) – np. Л. Муховицкая, *Трубецкие. Аристократы по духу* [Ł. Mucchowickaja, *Trubieckije. Aristokraty po duchu*], http://loveread.me/read_book.php?id=47515&p=9 (dostęp: 26.12.2022).

²⁴ Rok 1660 z uzasadnieniem został podany w: В. К. Трутовский [W. K. Trutowski], op. cit., s. 163. Inne prace wskazują na 1667 r.

Piotra I, lecz także wyświadczone imperatorowej Annie przy obejmowaniu tronu i w pierwszym okresie panowania (jako jeden z pierwszych uznał ją za nową władczynię i opowiedział się za utrzymaniem „samodzierzawia”), sprawiały, że miał silną pozycję na dworze petersburskim. Za panowania Anny zasiadał w Senacie (od 1733 r. w Moskiewskim Biurze Senatu), Najwyższej Tajnej Radzie oraz Kolegium Wojennym. Ponadto był głównodowodzącym wojskami stacjonującymi w Moskwie i innych centralnych guberniach państwa²⁵, w których był właścicielem części rozległych majątków rodzinnych. Ponadto wraz z młodszym bratem Jurijem Trubeckim zaliczał się do największych posiadaczy ziemskich na północno-wschodniej Ukrainie (Słobodskiej Ukrainie)²⁶.

²⁵ Д. Н. Бантыш-Каменский, *10-й Генераль-Фельдмаршалъ Князь Иванъ Юрьевичъ Трубецкой*, w: *Биографии российских генералиссимусов и генерал-фельдмаршалов. В 4 частях. Репринтное воспроизведение издания 1840 года*, ч. 1–2, Пушкино 1991 [D. N. Bantysz-Kamienskiy, *10-j Gienieral-Fieldmarszał Kniaz' Iwan Jurjewicz Trubeckoj*, w: *Biografii rossijskich gienieralissimusow i gienieral-fieldmarszałow. W 4 czastiach. Rieprintnoje wosproizwiedienije izdanija 1840 goda*, cz. 1–2, Puszkiно 1991], <http://militera.lib.ru/bio/bantysz-kamensky/12.html> (dostęp: 26.12.2022); В. К. Трутовский, *op. cit.*, s. 163–178; Б. И. Соловьев, *Генерал-Фельдмаршалы России*, Ростов на Дону 2000 [B. I. Sołowjew, *Gienieral-Fieldmarszały Rossii*, Ростов на Дону 2000], s. 63–65; И. В. Курукин, А. Б. Плотников, *19 января – 25 февраля 1730 года: события, люди, документы*, Москва 2010 [I. W. Kurukin, A. B. Płotnikow, *19 janwaria – 25 fiewrala 1730 goda: sobytija, ludi, dokumienty*, Moskwa 2010], s. 63, 108, 123, 143, 150, 165, 192; И. В. Курукин, *Эпоха „дворских бурь“. Очерки политической истории послепетровской России*, Рязань 2003 [I. W. Kurukin, *Epocha „dworskich bur“*. *Oczerki političeskoj istorii poslepjetrowskoj Rossii*, Riazan' 2003], s. 202, 207, 210–211, 213, 215, 277, 294, 315; Н. Н. Петрухинцев, *Царствование Анны Иоанновны: формирование внутривполитического курса и судьбы армии и флота 1730–1735 г.*, Санкт-Петербург 2001 [N. N. Pietruchincew, *Carstwowanie Anny Ioannowny: formirowanije wnutripolitczeskogo kursa i sudby armii i flota 1730–1735 g.*, Sankt-Pietierburg 2001], s. 39–40, 49, 51–52, 61; idem, *Внутренняя политика Анны Иоанновны (1730–1740)*, Москва 2014 [Wnutrienniaja politika Anny Ioannowny (1730–1740), Moskwa 2014], s. 154, 187, 191–195, 197.

²⁶ Н. Н. Петрухинцев, *Внутренняя политика...* [N. N. Pietruchincew, *Wnutrienniaja politika...*], s. 266.

Regina z Trubeckich – o której życiu stosunkowo niewiele wiadomo, najwięcej o jej pobycie w Rzeczypospolitej²⁷ – była starszą córką Iwana z drugiego jego małżeństwa z Iriną Naryszkiną. Urodziła się w 1692 r. Gdy jej ojciec po bitwie pod Narwą 30 listopada 1700 r. dostał się do niewoli szwedzkiej, wraz z matką Iriną i siostrą Anastazją udała się do Szwecji. Przez pewien czas towarzyszyły one Iwanowi Trubeckiemu, ale wróciły do Rosji na długo przed nim²⁸. Młodsza siostra Reginy, uznawana za piękność Anastazja, już w 1717 r. osiągnęła wiek pozwalający jej wyjść za mąż i poślubiła księcia Dymitra Kantemira (Dimitre Cantemir), byłego hospodara mołdawskiego, a wtedy doradcę Piotra I, działacza politycznego oraz badaczka zajmującego się dziejami Mołdawii i imperium osmańskiego. W 1723 r. Anastazja owdowiała i wdała się w spór o spadek po mężu z najstarszym pasierbem, Konstantym Kantemirem, co nie przeszkodziło jej w utrzymaniu wysokiej pozycji w petersburskiej socjocie, jak też w prowadzeniu sporów z innymi spadkobiercami zmarłego męża²⁹. Sprawia to, że w źródłach zachowało się sporo informacji o życiu Anastazji, a ich ilość znacząco wzrasta po 8 lutego (28 stycznia) 1738 r., gdy poślubiła Ludwika Gruno landgrafa Hessen-Homburga, którego kilka lat wcześniej o protekcję na dworze carskim poprosili jej szwagier i siostra. Znacznie mniej wiadomo o życiu Reginy. Nie są znane nawet okoliczności zawarcia przez nią związku małżeńskiego z Antonim Duninem ani jego data. Możliwe, że małżeństwo zostało zawarte dopiero na początku lat 30. XVIII w., gdyż Regina nie została wymieniona w cesji dzierżawy Zahorany. Nie są znane okoliczności poznania

²⁷ В. К. Трутовский [W. K. Trutowski], op. cit., s. 178; Л. Муховицкая [Ł. Muchowickaja], op. cit.

²⁸ Ф. В. Берхгольц, *Дневник камер-юнкера Берхгольца, веденный им в России в царствование Петра Великого, с 1721 по 1725 год*, ч. 1, Москва 1902 [F. W. Bierchgolc, *Dniwnik kamier-junkiera Bierchgolca, wiedenyy im w Rossii w carstwowanije Pietra Wielikogo, s 1721 po 1725 god*, cz. 1, Moskwa 1902], s. 101; В. К. Трутовский [W. K. Trutowski], op. cit., s. 68, 182.

²⁹ В. К. Трутовский [W. K. Trutowski], op. cit., s. 178–188; Н. П. Чулков, *Гессенъ-Гомбургская, принцесса Анастасія Ивановна*, w: *Русский биографический словарь* [N. P. Czulkow, *Giessienъ-Gomburgskaja, princessa Anastasia Iwanowna*, w: *Russkij biograficzeskij slowar*] (dalej: RBS), т. 5, Москва [Moskwa] 1916, s. 147–149; idem, *Гессенъ-Гомбургский, принцъ Людвигъ* [*Giessienъ-Gomburgskij, princъ Ludwigъ*], w: RBS, т. 5, s. 150; T. Ciesielski, *Archiwum Księcia...*, s. 325.

się przyszyłych małżonków. Może Antoni towarzyszył któremuś z posłów Augusta II i Rzeczypospolitej do kolejnych władców Rosji³⁰, mógł też być wysłannikiem szlachty województwa witebskiego dochodzącej rekompensaty za szkody wyrządzone przemarszami wojska carskiego, a najbardziej prawdopodobna wydaje się samodzielna wyprawa Dunina do Moskwy lub Petersburga. Nic nie wiadomo też o jej posagu, ale nie był raczej zbyt wielki, skoro pozycja i majątek ojca Reginy nie przekładały się na status materialny i społeczny Duninów w Rzeczypospolitej. Zapewne majątkowa oprawa oblubienicy wystarczyła jedynie na spłatę długów Duninów i zakup niewielkich dóbr ziemskich, np. Tułowa.

Po zawarciu małżeństwa Duninowie zamieszkali w Rzeczypospolitej, co zdaje się świadczyć, że stosunki Reginy z ojcem nie układały się najlepiej. Możliwe, że Iwan Trubecki nie uznawał tego związku za korzystny dla swojej rodziny, dlatego nie wspierał córki i zięcia ani materialnie, ani przez udzielanie im protekcji na dworze carskim i za jego pośrednictwem na dworze królewsko-elektorskim. Inna rzecz, że ta ostatnia, inicjowana z Rosji u schyłku panowania Augusta II, nie mogła być zbyt skuteczna.

Brakuje informacji o aktywnej działalności na forum publicznym Antoniego Dunina aż do bezkrólewia i wojny o tron polski w latach 1733–1735. Nie wydaje się, aby był on tożsamy z deputatem z ezgulanckiego sejmiku starodubowskiego na Trybunał Główny Wielkiego Księstwa Litewskiego w 1726 r. Antonim Franciszkim ze Skrzynna Duninem, gdyż ten używał tytułu starosty zahorańskiego³¹. Tymczasem autor petycji do księcia Hesen-Homburga posługiwał się tylko imieniem Antoni, a w posiadanie Zahoran, jak już wspomniano, wszedł w 1730 r. Nie można wszak wykluczyć, że prawo do tytułu starościńskiego uzurpował sobie wcześniej, roszcząc sobie pretensje do dziedziczenia tej dzierżawy.

³⁰ Mało prawdopodobne, że towarzyszył dalszemu krewnemu, ówczesnemu regentowi kancelarii koronnej Jakubowi Duninowi, w trakcie jego misji do Piotra I zimą 1716 r., gdyż ten dotarł tylko do Mitawy, a jego postawa nie spodobała się carowi; W. Konopczyński, *Dunin Jakub, w: Polski słownik biograficzny*, t. 5, red. W. Konopczyński, Kraków 1939–1946, s. 474.

³¹ *Deputaci Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego 1697–1794. Spisy*, red. A. Rachuba, oprac. A. Rachuba, P. P. Romaniuk przy współpracy A. Macuka, J. Aniszczenki, Warszawa 2004, s. 134.

Antoni Dunin sporadycznie jest wspominany w źródłach z okresu bezkrólewia i początków wojny o tron polski. Pierwsza pewna informacja, której autorem nie jest sam starosta zahorański, to podpisane przez niego sufragia Stanisława Leszczyńskiego sporządzone 25 sierpnia 1733 r.³² Kolejne związane są już z jego aktywnością jako stronnika Augusta III. Jeżeli zawierzyć swoistej autopromocji zawartej w petycji-manifeście przedłożonym Hessen-Homburgowi, to Antoni Dunin najpierw w trakcie sejmu elekcyjnego pozyskiwał za pieniądze carskie zwolenników kandydatury Wettina na tron polski, a następnie szpiegował na rzecz ambasady rosyjskiej. Dzięki temu był w stanie zawczasu ostrzec Karla Gustawa von Löwenwoldego o planowanym zajęciu ambasady rosyjskiej i Pałacu Saskiego. Pozwoliło to Löwenwoldemu uniknąć uwięzienia, a być może nawet śmierci (w rzeczywistości chodziło o usunięcie go wraz z personelem ambasady oraz ministrów saskich z Warszawy), gdyż schronił się w rezydencji ambasadora cesarskiego hr. Henryka W. Wilczka. Nie przeszkodziło to Duninowi w dalszym świadczeniu usług ambasadorowi rosyjskiemu, któremu przekazywał informacje o rozwoju sytuacji w Rzeczypospolitej, a nawet miał doręczać mu listy przywożone przez kurierów carskich³³.

Z innych zachowanych przekazów źródłowych wynika, że Antoni Dunin rzeczywiście przebywał w Warszawie nieprzerwanie od lata 1733 r. przynajmniej do lata 1735 r. W trakcie tego długiego pobytu towarzyszyła mu żona, której list do księżnej, zapewne do Franciszki Urszuli z Wiśniowieckich Radziwiłłowej, datowany 1 kwietnia 1734 r. w Warszawie i podpisany „x. R. Duninowa s.z. [starościna zahorańska]”, zachował się w Archiwum Radziwiłłów³⁴. Sam Antoni w swoim memoriale-petycji przekazanym Hessen-Homburgowi opisał wydarzenia, których był naocznym świadkiem (jak twierdził – też uczestnikiem), a nie zawsze zostały one odpowiednio rozpowszechnione w Rzeczypospolitej. Obok ataku na ambasadę rosyjską wspominał o częściowej blokadzie Warszawy przez oddzia-

³² A. Lisek, *Spis posłów z Wielkiego Księstwa Litewskiego i ich postawa na sejmie pacyfikacyjnym 1735 roku*, „Rocznik Lituanistyczny” 2021, t. 7, s. 255, przypis 95.

³³ „Memoriał Jaśnie Oświeconemu Książęciu...”, Archiv VIMA, f. 2, op. SFG, nr 539, b.p. (dok. 191). Tło tych wydarzeń zob. także: T. Ciesielski, „*Gończy*” koniec lata..., s. 484–486.

³⁴ AGAD, AR, dz. V, nr 3376, k. 1.

ły zwolenników Stanisława Leszczyńskiego w sierpniu i na początku września 1734 r., gdy pojawiły się obawy, że spróbują one zająć miasto bronione przez liczący zdaniem Dunina mniej niż 600 ludzi garnizon moskiewski i saski dowodzony przez pułkowników Daniłę Owczyna i Friedricha Gotloba von Milkaua (wydaje się, że był silniejszy, gdyż w drukowanej prasie podawano, że tworzyło go 1200 piechoty rosyjskiej, 270 Kozaków, 300 Sasów, 300 żołnierzy gwardii koronnej, chorągiew jazdy polskiej, grandmuszkietierowie i nowo zaciągnięci żołnierze)³⁵. Starosta zahorański nie omieszkiał przy tej okazji podkreślić, że latem 1734 r. „Warszawa pewnie by się zbuntowała, gdyby tu nie było jmci kasztelana radomskiego i mnie”, a obecność obu Duninów w mieście w tym czasie można potwierdzić źródłowo. Zwłaszcza że kasztelan radomski Piotr Dunin hucznie obchodził swoje imieniny 29 czerwca, wydając trwający do północy bal, w którym uczestniczyli dowódcy garnizonu warszawskiego, rezydent rosyjski, wysocy rangą oficerowie carscy i sascy, wojewodzice czernihowsy Stanisław i Antoni Lubomirscy, kilka żon senatorskich, a także Antoni Dunin z „xiężną jeymością Trubecką żoną swoją”³⁶. Trzy miesiące później żona kasztelana radomskiego, Fryderyka Wilhelmina Maria z domu hrabianka von Rochlitz, urodziła w niedzielę 3 października córkę, którą 4 października do chrztu trzymali Regina z Trubeckich Duninowa i biskup poznański Stanisław Hozjusz³⁷. Dwa dni później, 6 października, Antoni Dunin, ty-

³⁵ O garnizonie warszawskim od maja (gdy wycofane zostały z miasta duże siły rosyjskie dowodzone przez gen. mjr. Johanna Ludwiga Lubrasa) do września 1734 r. zob. AGAD, AR, dz. II, nr 2503, dz. V, nr 2250, cz. 1, s. 119; Archiwum Państwowe w Toruniu, Katalog II, nr 3353, s. 569; Центральный державный историчный архив України, м. Київ, ф. 254, оп. 1, nr 5, s. 130; Biblioteka Zakładu im. Ossolińskich we Wrocławiu, nr 3578, k. 500, „Gazety Polskie” 1734, nr 2, 3; L. Hubert, *Pamiętniki historyczne*, t. 1, Warszawa 1861, s. 309–311.

³⁶ „Gazety Polskie” 1734, nr 3 (Die 29 praesentis). Piotr Dunin przebywał w Warszawie przez wiele miesięcy. Wiadomo, że tuż przed 13 czerwca jakiś oddział stanisławczyków zrabował Piotrowi Duninowi blisko 50 koni wypasanych w podwarszawskich dobrach starościanki goszczyńskiej Heleny Tarło; A. Cichocki do A. z Sanguszków Radziwiłłowej, Warszawa 16 VI 1734, w: *Od Augusta Mocnego do Augusta III. Doniesienia z Warszawy Andrzeja Cichockiego z lat 1732–1734*, wyd. J. Dygdała, Warszawa 2016, s. 427.

³⁷ „Gazety Polskie” 1734, nr 12.

tułowany jako starosta zahorański i poseł witebski, „solennie u siebie traktował Imci Owcy na Obersztleytnanta ze wszystkim Jchmciami panami Officyerami Rossyiskimi”³⁸.

Niewątpliwie w Warszawie Duninowie starali się przeczekać niebezpieczny okres wojenny, obserwując rozwój wypadków w Rzeczypospolitej, a następnie oczekując na przybycie Augusta III. Król ostatecznie zjawił się w Warszawie 21 listopada, aby cztery dni później, 25 listopada 1734 r., dokonać ceremonialnego wjazdu „publicznego” do miasta³⁹. Niewątpliwie Dunin wziął udział w tych uroczystościach, przynajmniej w roli obserwatora. Dwa dni później, w sobotę 27 listopada, August III na publicznej audiencji przyjął marszałka i wszystkich obecnych w Warszawie konsyliarzy konfederacji warszawskiej. Wśród nich był Dunin, który jako poseł witebski w imieniu szlachty swojego województwa wygłosił mowę „Recognitionem Maiestatis”, czyli uznał Augusta III za prawowitego władcę, a następnie dostąpił zaszczytu ucałowania ręki królewskiej⁴⁰.

Na początku 1735 r. Dunin uczestniczył w zwołanej przez Augusta III radzie, określanej też mianem kongresu konfederacji warszawskiej, która rozpoczęła się 24 stycznia i trwała do 2 marca. Niewątpliwie, powołując się na mandat poselski uzyskany w styczniu 1734 r., reprezentował na niej województwo witebskie, co zapewniło mu wybór na jednego z konsyliarzy litewskich generalnej konfederacji przy Augustie III (możliwe, że wpływ na to miały też bliskie związki z kasztelanem radomskim Piotrem Duninem)⁴¹.

W Warszawie oboje małżonkowie przebywali jeszcze 17 kwietnia, kiedy – występując już jako starostowie retowscy i zahorańscy – wzięli udział w ślubie marszałka wielkiego litewskiego Pawła Sanguszki z córką niezujących już Jakuba (referendarza wielkiego koronnego) i Marianny Duninów, Barbarą Urszulą⁴². Duninowa (gdyż tylko ją wymieniono w notce prasowej) rezydowała w mieście także w czerwcu 1735 r., gdy przy jej domu stała warta wystawiona przez żołnierzy rosyjskich, a w podobny

³⁸ „Gazety Polskie” 1734, nr 12.

³⁹ „Gazety Polskie” 1734, nr 19, 20.

⁴⁰ „Gazety Polskie” 1734, nr 20.

⁴¹ A. Lisek, op. cit., s. 255. O radzie konfederackiej „Gazety Polskie” 1735, nr 28–33.

⁴² „Gazety Polskie” 1735, nr 40.

sposób ochraniani czy też uhonorowani byli tylko głównodowodzący siłami interwencyjnymi feldmarszałek Burkhard Christoph von Münnich oraz dyplomaci carscy: poseł rosyjski Herman Karl von Keyserling i rezydent Piotr Gołębiowski⁴³.

Antoniego zapewne wtedy nie było w Warszawie, gdyż udał się na Litwę w sprawach majątkowych, związanych głównie z przejęciem starostwa retowskiego, jak też politycznych. Raczej na pewno Antoni uczestniczył w sejmiku witebskim 16 sierpnia 1735 r., na którym został wybrany na posła na sejm⁴⁴. U schyłku lata 1735 r. był już z powrotem w Warszawie. Niewątpliwie brał udział w obradach zarówno sejmu pacyfikacyjnego 27 września–8 listopada 1735 r.⁴⁵, jak i w walnej radzie konfederacji warszawskiej 9–24 listopada 1735 r. Podpisał uchwałę (*Resultum*) walnej rady jako regent kancelarii wielkiej litewskiej, horodniczy witebski, starosta zahorański i retowski, „konsyliarz Generalney Konfederacyi W.X.L. Prowincyi”⁴⁶. Świadczy to, że w październiku–listopadzie 1735 r. został uhonorowany przez króla urzędem centralnym i ziemskim.

W interesującym opracowaniu poświęconym życiu polityczno-społecznemu w Wielkim Księstwie Litewskim w okresie wojny o sukcesję polską w latach 1733–1735 Andriej Macuk tylko raz przywołał postać Antoniego Dunina, wymieniając go jako posła na sejm pacyfikacyjny 1735 r. wybranego na sejmiku witebskim 16 sierpnia, ale bardziej jako drugiego, obok obszerniej omówionego stronnika radziwiłłowskiego Piotra Bohomolca⁴⁷. Jeżeli jednak dać wiarę prawdziwości oświadczeń Dunina złożonych w petycji do Hessen-Homburga, to można odnieść wrażenie, że badacz ten po-

⁴³ „Gazety Polskie” 1735, nr 49.

⁴⁴ А. Мацук, *Грамадска-палітычнае...*, s. 323.

⁴⁵ Wymieniony jako poseł z województwa witebskiego w: „Gazety Polskie” 1735, nr 64.

⁴⁶ *Uchwała Rady Generalnej Konfederacji*, b.m. i d. [druk: 1735 r. (?)], k. 22. Druk też zatytułowany: „Kontynuacya Konfederacyi Generalney Warszawskiej, po szczęśliwey Koronacyi Najjaśniejszego Króla Imci Augusta III w Krakowie reasumowanej, a teraz po niedoszłym Seymie tu w Warszawie die 9 Bovembris Roku 1735 od stanow zkonfederowanych ponowionej”, Archiv VIMA, f. 2, op. SFG, nr 539, b.p. (dok. 100). Zob. także: „Gazety Polskie” 1735, nr 64–73.

⁴⁷ А. Мацук, *Грамадска-палітычнае...* [A. Macuk, *Gramadska-palicyznaje...*], s. 323.

minął w swoich rozważaniach jednego z ważniejszych w okresie wojny o tron polski działaczy obozu prorosyjskiego i prowettińskiego. I to takiemu, który już na przełomie 1733 i 1734 r. przekonał szlachtę witebską do uznania Wettina za prawowitego władcę i sprawił, że „województwo witebskie najpierw z całego Księstwa Litewskiego do Króla Jmci przystąpiło, konfederacją przy dostojenstwie jego uczyniło” i złożyło stosowną przysięgę wierności. Dokonał tego, choć za przeciwnika miał wojewodę witebskiego Marcjana Ogińskiego⁴⁸.

Jednak o ile na podstawie zachowanego materiału źródłowego można potwierdzić prawdziwość wydarzeń opisanych przez Dunina w petycji – zwłaszcza tych z lata i początku jesieni 1733 r. czy związanych z decyzjami podjętymi na sejmiku witebskim w styczniu 1734 r. – o tyle nie sposób zaświadczyć jego czynnego, a tym bardziej sprawczego w nich udziału. Co więcej, gdy Dunin pisał swoją petycję, nie dało się zweryfikować najważniejszych z rosyjskiego punktu widzenia informacji w niej zawartych, gdyż nie był już zaangażowany w wydarzenia z 1733 r. i z początków 1734 r. ambasador carski. Karl Gustaw von Löwenwolde – który rzekomo Duninowi zawdzięczał życie, miał go prawie nosić na rękach oraz obiecywać nagrody i zaszczyty – zmarł bowiem 30 kwietnia 1735 r. Aktywnie w życiu politycznym uczestniczyły inne osoby wymienione w suplice Dunina: regimentarz generalny wojska koronnego, wojewoda kijowski Józef Potocki, kasztelan czerski Kazimierz Rudziński oraz kasztelan radomski Piotr Dunin⁴⁹. Wszyscy oni 27–30 września złożyli wizytę przebywającemu w Warszawie księciu Hessen-Homburgowi. W przypadku dwóch pierwszych to Dunin mógł liczyć na milczące ich wsparcie, gdyż zarówno Potockiemu, jak i Rudzińskiemu zdecydowanie bardziej niż na potwierdzeniu czy zdezawuowaniu zasług Dunina zależało na tym, aby zapomniana została ich rola odegrana w ataku na ambasadę rosyjską i Pałac Saski we wrześniu 1733 r. W przypadku zaś krewnego Antoni mógł spodziewać się, że potwierdzi jego obecność w Warszawie, a kasztelan radomski był wiarygodnym świadkiem, gdyż jako

⁴⁸ „Memoriał Jaśnie Oświeconemu Książęciu...”, Archiv VIMA, f. 2, op. SFG, nr 539, b.p. (dok. 191). O sejmiku witebskim odbytym w styczniu 1734 r. zob. А. Мацук, *Грамадска-політичнае...* [A. Macuk, *Gramadska-politycznaje...*], s. 261–262.

⁴⁹ „Diariusz obrotów...”, wpisy z 27 IX 1735 r., Archiv VIMA, f. 2, op. SGF, nr 540, b.p.

jeden z nielicznych senatorów przebywał w mieście w czasie działań wojennych. Do tego należy dodać, że adresat petycji-memoriału landgraf Hesen-Homburg nie orientował się zbyttnio w zawłósciach życia politycznego Rzeczypospolitej tego okresu, zwłaszcza w podziale na stronnictwa i facje w Wielkim Księstwie Litewskim, gdyż choć w rosyjskiej interwencji zbrojnej uczestniczył od marca 1734 r., to dowodził korpusem operującym na Podolu, Wołyniu i w Rusi Czerwonej. Do Warszawy przybył z początkiem jesieni 1735 r., gdy rozpoczynał się sejm pacyfikacyjny, i zapewne dopiero wtedy zaczął zwracać większą uwagę na sytuację polityczną w Rzeczypospolitej. Jednak pochłonięty zarówno obowiązkami towarzyskimi i reprezentacyjnymi, jak i koniecznością nadzorowania działań podległych mu zgrupowań wojsk rosyjskich, z których jedno przystąpiło do likwidacji ostatniego ogniska oporu zwolenników Stanisława Leszczyńskiego w Puszczy Kurpiowskiej⁵⁰, nie miał ani czasu, ani wystarczającej wiedzy, aby zweryfikować prawdziwość enuncjacji Dunina. Inna rzecz, czy zdecydowałby się sprawdzić wiarygodność zięcia księcia Iwana Trubeckiego.

Antoni Dunin mógł więc sobie pozwolić na odpowiednie wzbogacenie, ubarwienie opisu swojej działalności w 1733 i 1734 r. Zwłaszcza że zgodnie ze składanymi deklaracjami nie tylko zaliczał się do prorosyjsko nastawionej części magnaterii i szlachty litewskiej, lecz także nie miał żadnych oporów przed świadczeniem różnych usług dworowi carskiemu i jego przedstawicielom w Rzeczypospolitej – oczywiście nie bezinteresownie. Niewątpliwie też najpóźniej w październiku 1733 r. (choć sam twierdził, że już na początku sejmiku elekcyjnego, czyli pod koniec sierpnia) zdecydował się przyłączyć do obozu wettińskiego i uznał elektora saskiego Fryderyka Augusta II za prawowitego króla Rzeczypospolitej. Z tego też powodu, gdy nie było już wątpliwości, że zbrojna interwencja wojsk rosyjskich i saskich zakończyła się sukcesem, a władza Augusta III utrwaliła się do tego stopnia, iż mógł on najpierw zainstalować swój dwór w Warszawie, a następnie przystąpić do procesu pacyfikacji Rzeczypospolitej, Dunin zaczął oczekiwać wynagrodzenia za swoją działalność. Zwłaszcza że Wettin od lata 1734 r. zaczął hojnie ob-

⁵⁰ O walkach w Puszczy Kurpiowskiej w 1735 r.: W. Majewski, *Puszcza Zielona ostatnią ostoją Dzikowian (maj–grudzień 1735 r.)*, „Zeszyty Naukowego Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego” 1987, nr 1, s. 12–27.

darowywać swoich zwolenników i przekupywać liczące się osobistości, które zachowywały neutralną postawę, czy też były postrzegane jako mało zdeterminowani, chwiejni jego przeciwnicy. Nic więc dziwnego, że Dunin dołączył do osób zabiegających o pieniądze, dobra i zaszczyty. Nastąpiło to na długo przed napisaniem petycji-memoriału do Hessen-Homburga, z którego wynika, że starosta zahorański zdołał już uzyskać dzięki wstawiennictwu imperatorowej Anny i wsparciu feldmarszałka Burkharda Christopha von Münicha gratyfikację pieniężną od Augusta III w wysokości 1000 czerwonych złotych, czyli według oficjalnego kursu 18 000 zł. Pozwoliło mu to spłacić, jak twierdził, 10% zobowiązań finansowych zaciągniętych w trakcie bezkrólewia i polskiej wojny sukcesyjnej. W tym stwierdzeniu Dunin rozminął się ze swoimi wcześniejszymi wyliczeniami, w których oszacował wysokość długów zaciągniętych pod zastaw dóbr ziemskich, precjozów, oporządzenia jeździeckiego, szabli i innych ruchomości na 5000 czerwonych złotych. Przede wszystkim jednak uzyskana gratyfikacja pieniężna daleko odbiegała od zobowiązań Dunina związanych z inną nagrodą, jaką uzyskał od Augusta III, a o której „zapomniał” wspomnieć w petycji-memorale. Było to dochodowe starostwo na Żmudzi, ciwuństwo retowskie wakujące po zmarłym 1 lutego 1735 r. kasztelanie witebskim Jerzym Tyszkiewiczzu. Antoni i jego żona Regina otrzymali od Augusta III przywilej na nie pod warunkiem wypłacenia spadkobiercom kasztelana 100 000 zł zapisanych na tej królewsczyźnie konstytucją 1661 r.⁵¹ Duninowie tego warunku nie spełnili, ale 10 czerwca 1735 r. zajechali i przejęli starostwo retowskie. Doprowadziło to do gwałtownego sporu z Tyszkiewiczami, którzy pozwali Duninów do Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa. Ten przyznał rację skarżącemu – kasztelanowi żmudzkiemu Józefowi Tyszkiewiczowi występującemu w imieniu swoim oraz znajdującego się pod jego opieką kasztelanica witebskiego Marcina Tyszkiewicza. Dwoma dekretemi trybunalskimi, wy-

⁵¹ Było to zabezpieczenie pieniędzy, które skarb państwa winien był wypłacić ówczesnemu posesorowi ciwuństwa retowskiego, hetmanowi wielkiemu litewskiemu i wojewodzie wileńskiemu Pawłowi Janowi Sapieże, tytułem „długi od Rzpltey onemu winnego”; *Volumina Legum. Prawa, Konstytucje y Przywileie Krolestwa Polskiego, Wielkiego Xięstwa Litewskiego y wszystkich prowincyi należących na walnych seymiech koronnych [...] uchwalone* (dalej: VL), t. 4, wyd. J. Ohryzko, Petersburg 1860, s. 376 (konstytucja „Summa na Wołpie y na Retowie”).

danymi mimo niestawienia się pozwanych (kontumacyjnymi) 21 kwietnia i 27 sierpnia 1736 r., Tyszkiewiczom przyznano zwrot starostwa retowskiego⁵². Do wykonania tych wyroków nie doszło za życia Antoniego, choć od 11 lipca 1736 r. Duninowie mieli zgodę królewską (consens) na dokonanie cesji ciwuństwa retowskiego⁵³.

Z przebiegu procesu o starostwo retowskie jednoznacznie wynika, że kiedy zabiegali o protekcję ze strony Hessen-Homburga, Duninom chodziło o pieniądze, i to duże. Antoni zresztą nie ukrywał tego w memoriale, gdyż wprost wystąpił o przekazanie mu pieniędzy pobranych jako cło za towary wywożone w okresie polskiej wojny sukcesyjnej z Rzeczypospolitą do Rygi. Według posiadanej przez niego wiedzy w Rydze wciąż pozostawało zdeponowanych z tego powodu 8000 „bitych” talarów, co według oficjalnego kursu odpowiadało 72 000 złotych polskich, ale w praktyce było to o kilkanaście procent więcej.

Taka suma zapewne powinna była zaspokoić pilne potrzeby Duninów, ale nie wydaje się, aby je otrzymali. Tymczasem Antoniemu zależało na nich bardziej niż na tytułach, a najlepiej świadczy o tym fakt, że jak wynika z zachowanych dokumentów, po 1736 r. przestano go tytułować starostą retowskim i zdaje się, że nie odczuwał zbytnio tego uszczerbku w tytularze swojej osoby. Inna rzecz, że w 1735 r. znacznie się ona rozbudowała. Już 27 września 1735 r. Dunin został horodniczym witebskim (zapewne po Józefie Łuskinie)⁵⁴. Następnie został regentem kancelarii wielkiej litewskiej i z takim już tytułem podpisał w listopadzie 1735 r. „Uchwałę Rady Generalnej Konfederacji”⁵⁵. Brak dokładnej daty nominacji nie pozwala

⁵² „Zeznanie Dobrowolnego Cessyjnego Zapisu od Urodz. Reginy z Xiążąt Trubeckich Duninowej Regentowey W.X.Litt. Wilemożnemu Józefowi Tyszkiewiczowi Kasztelanowi Żmuydzkiemu na Starostwo alias Ciwuństwo Retowskiej w Xięstwie Żmuydzkim leżące danego i służącego”, 3 I 1739, RGADA, f. 389, 171, s. 784–791; AGAD, AR, dz. II, ks. 69/2, s. 711–715 (788–792).

⁵³ RGADA, f. 389, 169, s. 443–444.

⁵⁴ Informacja uzyskana od Przemysława P. Romaniuka, któremu bardzo dziękuję za pomoc w poznawaniu szczegółów biografii Antoniego Dunina.

⁵⁵ W opracowaniu *Urzędniczy centralni...*, s. 177, nr 1404 podano 9 lipca 1736 r. jako pierwszą datę występowania Dunina jako regenta kancelarii wielkiej litewskiej w źródłach.

stwierdzić, czy urząd ten otrzymał z nominacji Michała Serwacego Wiśniowieckiego (awansował z kanclerstwa na hetmaństwo wielkie litewskie), ale bardziej prawdopodobne jest, że został wyznaczony przez nowego, od 9 listopada 1735 r., kanclerza litewskiego Jana Fryderyka Sapiechę. Trzecią godnością była szarża porucznika petyhorskiego, którą Dunin uzyskał przed 11 września 1736 r.⁵⁶ A ponieważ objął wakującą po śmierci chorążego żmudzkiego Antoniego Gorskiego chorągiew petyhorską królewicza, to Dunin zaczął używać tytułu pułkownika autoramentu narodowego. Swoje obowiązki objął zapewne „tylko” z kilkutygodniowym opóźnieniem, gdyż 29 października 1736 r. hetman wielki litewski M. S. Wiśniowiecki nakazał mu, aby jako nowy dowódca przeprowadził chorągiew petyhorską królewicza do starostwa jurborskiego „na dawną lokację *per constitutionis* 1717 naznaczoną”, zadbał o prawidłowe wybierania żołdu, jak też utrzymanie oddziału w „należyтым zawsze [...] kompicie i porządku, aby *in casu* zasłych ordynansów moich była gotowa *ad opera belli*”⁵⁷.

Dunin na pewno był aktywny w życiu politycznym jeszcze w 1736 r. W marcu uczestniczył w posiedzeniu rady generalnej konfederacji warszawskiej. Czynn timer, gdyż w pierwszym dniu obrad, 23 marca, wygłosił jako jeden z kilku przedstawicieli stanu szlacheckiego „zdanie swoje *in Commodum Oyczyźnie suderunt*”⁵⁸. Regent litewski przebywał w Warszawie jeszcze pod koniec maja 1736 r.⁵⁹ W tym czasie kanclerz litewski J. F. Sapieha promował go do objęcia funkcji poselskiej na drugi sejm pacyfikacyjny z województwa inflanckiego, co dobitnie dowodzi, że Dunin był wtedy jednoznacznie postrzegany jako osoba związana z dworem. Funkcji tej jednak nie uzyskał, w odróżnieniu od drugiego nominata Sapiechy, oboźnego litewskiego Ignacego Osińskiego⁶⁰. Nie przeszkodziło to w wyborze Dunina na jednego z deputatów Wielkiego Księstwa do komisji, której zadaniem było odwiezienie na Wawel, przejrzanie i zinwentaryzowanie klejnotów Rzeczypospolitej⁶¹.

⁵⁶ „Gazety Polskie” 1736, nr 11.

⁵⁷ AGAD, AR, dz. VII, 1A, s. 91–92.

⁵⁸ „Gazety Polskie” 1736, nr 89.

⁵⁹ „Gazety Polskie” 1736, nr 95.

⁶⁰ H. Palkij, *Sejmy 1736 i 1738 roku. U początków nowej sytuacji politycznej w Rzeczypospolitej*, Kraków 2000, s. 32, 219.

⁶¹ VL, t. 6, s. 321.

Z częścią uzyskanych godności wiązały się konkretne korzyści materialne. W przypadku pułkownikostwa chorągwi petyhorskiej była to wysoka roczna pensja, na którą składały się prawo do poboru 18 porcji (12 tzw. „pańskich” i 6 gaży porucznika) oraz tzw. kapitulacja wypłacana ze skarbu publicznego lub z kasy dworskiej (zazwyczaj z dochodów z ekonomii królewskich). Jeżeli chodzi o pierwszą składową, było to 6696 zł rocznie, z których należało utrzymać kilku (z reguły dwóch–trzech) pocztowych oraz zapewnić namiestnikowi dodatkowe wynagrodzenie i pewne środki na utrzymanie obecnych przy chorągwi (lub ją wizytujących) towarzyszy⁶². Pułkownikowi i tak pozostawało przynajmniej 70% pobieranych jako porcje pieniędzy. Jeżeli chodzi o kapitulację, to pułkownikom chorągwi koronnych przysługiwało w latach 40. XVIII w. po 6000 zł rocznie⁶³. Więcej, gdyż po 8000 zł, rocznej kapitulacji król przyznał w połowie lat 30. XVIII w. pułkownikowi chorągwi husarskiej królewicza „Augusta” (czyli w rzeczywistości honorowym rotmistrem był najstarszy żyjący syn Fryderyk Krystian Wettin) staroście cyryńskiemu Kazimierzowi Niesiołowskiemu⁶⁴ oraz porucznikowi „zwykłej”, 40-konnej chorągwi petyhorskiej, której honorowym rotmistrem był młodszy z synów Augusta III, królewicz Franciszek Ksawery, referendarzowi litewskiemu Dominikowi Wołłowiczowi⁶⁵. Należy więc przyjąć, że Dunin także pobierał 8000 zł, a zsumowany roczny dochód z pełnienia funkcji pułkownika chorągwi petyhorskiej królewicza wynosił przynajmniej 12 000 zł.

Zapewne Dunin czerpał też konkretne korzyści ze sprawowania urzędu horodniczego witebskiego, do którego przypisane były dobra ziemskie pod Witebskiem, wśród nich granicząca z jego dobrami dziedzicznymi Tułowo wieś Puszarze. Możliwe też, że po jego myśli przebiegło rozgraniczenie

⁶² T. Ciesielski, *Armia Wielkiego Księstwa Litewskiego w latach 1717–1775. Komput, budżet i struktury organizacyjne oddziałów*, w: *Studia z dziejów Wielkiego Księstwa Litewskiego (XVI–XVIII wieku)*, red. S. Górzyński, M. Nagielski, Warszawa 2014, s. 85–87.

⁶³ Patenty Augusta III z 16 XI 1742 i 23 XII 1744, Sächsische Staatsarchiv, Hauptstaatsarchiv Dresden, 10026 Geheimes Kabinett, loc. 3608/2.

⁶⁴ Kapitulacja wystawiona 10 II 1734 r., asygnata z 5 IX 1735 r. – obie wpisane do akt metryki litewskiej 7 I 1736 r., RGADA, f. 389, 169, s. 259–260.

⁶⁵ List przypowiedni i asygnata wystawione 31 XII 1735 r., RGADA, f. 389, 169, s. 232–234.

między tymi dobrami przeprowadzone na mocy konstytucji sejmu pacyfikacyjnego 1736 r.⁶⁶ Instrukcję do przeprowadzenia rozgraniczenia kancelaria wielka litewska wystawiła komisarzom 1 sierpnia 1737 r.⁶⁷

Duninowie starali się też w pierwszych latach po zakończeniu wojny o tron polski powiększyć swoje włości. Wspólnie z żoną Antoni pozyskał dzierżawy Bycze i Kobylicze w powiecie rzeczyckim. Były one w ich władaniu 14 lipca 1737 r., kiedy to otrzymali od Augusta III zgodę na ich cesję. Nie wiadomo jednak, czy z niej skorzystali⁶⁸. Nie zakończyły się natomiast sukcesem starania Duninów o położone w województwie witebskim królewsczyny Korowajno i Trubacze z „folwarkami, wsiami, polami, rolami, gruntami, łąkami, lasami, puszciami, jeziorami, rzekami, rzeczkami, stawami, sadzawkami, młynami, karczmami, przewozami, poddanymi i ich powinnościami”. Co prawda August III po śmierci Józefa Łuskiny 14 kwietnia 1736 r. nadał Antoniemu obie te dzierżawy⁶⁹, ale dożywotnie prawo do nich miała wdowa Teresa z Olszewskich Łuskinowa. Utrzymała ona dobra w swoim władaniu, a dobitnie o tym świadczy fakt, że już po śmierci Dunina 1 marca 1739 r. uzyskała zgodę Augusta III na scedowanie dzierżawy Korowajno Antoniemu i Konstancji Łuskinom⁷⁰. Inna rzecz, że raczej nie doszło do sfinalizowania tej cesji (może za sprawą pretensji do tych królewsczyn wdowy po regencie litewskim Reginy), skoro 8 września 1744 r. Korowajno i Trubacze, „post fata urodzonych Józefa i Teresy z Olszewskich Łuskinów małżonków wakujące”, zostały przez króla nadane sekretarzowi kancelarii wielkiej litewskiej Feliksowi i jego żonie Antoninie z Ursynów Niemcewiczów Owsianym⁷¹.

Antoniemu Duninowi udało się wyciągnąć konkretne korzyści ze swojej prorosyjskiej i prowettińskiej postawy w okresie polskiej wojny sukcesyjnej. Dzięki temu stał się on beneficjentem w procesie rozdawania dóbr i godności przez Augusta III w pierwszych latach jego panowania. Uzyskał dochodowe królewsczyny, choć tej najbardziej wartościowej Duninom

⁶⁶ VL, t. 6, Petersburg 1860, s. 329.

⁶⁷ RGADA, f. 389, 169, s. 746–748.

⁶⁸ RGADA, f. 389, 171, s. 161–162.

⁶⁹ RGADA, f. 389, 169, s. 353–354.

⁷⁰ RGADA, f. 389, 171, s. 825–826.

⁷¹ RGADA, f. 389, 172, s. 788–789.

nie udało się utrzymać z braku środków finansowych. Przede wszystkim jednak pozyskane godności i urzędy utrwaliły pozycję Dunina jako przedstawiciela szlachty urzędniczej i stwarzały dobre podstawy pod dalszy rozwój kariery publicznej. Na przeszkodzie temu stanęła utrata protektora, jakim był Piotr Dunin, która doprowadziła do utraty wpływów i pozycji na dworze królewskim, skwapliwie przejętych przez dawnych stanisławczyków gorliwie zabiegających o łaski monarchy. Możliwe też, że powodem „zniknięcia” starostów zahorańskich z notek zamieszczanych w drukowanych gazetach – wszak dość często o nich wspomniano w 1735 i na początku 1736 r. – były problemy zdrowotne Antoniego, które sprawiły, że po ponaddwuletniej przerwie dopiero w numerze 80 „Kuryera Polskiego” w relacji sygnowanej *Z Warszawy d. 23 Julii* pojawiła się wzmianka, że regent litewski Dunin przebywał w tym mieście i wziął udział w sumie odprawionej w związku z narodzinami królewicza Alberta Kazimierza Wettina w kościele kolegiackim pw. św. Jana Chrzciciela. Wkrótce potem Antoni ze Skrzynna Dunin zmarł – w drugiej połowie lata lub na początku jesieni 1738 r. Okazało się wtedy, jak słabo zabezpieczone były nabytki Duninów. Wakujące po nim urzędy i godności zostały już jesienią 1738 r. nadane innym osobom, jako ostatnie pułkownikostwo chorągwi petyhorskiej, które przed 22 listopada otrzymał pisarz wielki litewski Tadeusz Ogiński⁷². Wdowie Reginie z Trubeckich udało się co prawda uzyskać przywileje dożywocia (*ius advitalitium*) na posiadanych królewskich ziemiach, ale w kwestii starostwa retowskiego nie była w stanie z niego skorzystać wobec ciężących na tych dobrach niekorzystnych dla Duninów dekretów trybunalskich. Dlatego też szybko zawarła porozumienie z Tyszkiewiczami, niewątpliwie przekonana do tego obietnicą wypłacenia jej odszkodowania pieniężnego. Po uzyskaniu stosownego konsensu od Augusta III dokumentem wydanym 3 stycznia 1739 r. Regina scedowała starostwo retowskie na rzecz kasztelana żmudzkiego Józefa Benedykta Skumin Tyszkiewicza pod warunkiem umorzenia wszystkich roszczeń Tyszkiewiczów, skwitowania

⁷² 22 listopada 1738 r. hetman wielki litewski M. S. Wiśniowiecki wydał T. Ogińskiemu rozkaz objęcia chorągwi petyhorskiej królewicza, AGAD, AR, dz. VII, nr 1B, s. 66.

z „prawnych procederów”, jak też po zaspokojeniu jej roszczeń z tytułu dożywocia⁷³.

Wydaje się, że po śmierci męża Regina Duninowa nosiła się z zamiarem odstąpienia także Zahoran, gdyż zgodę Augusta III na dokonanie cessiony tej dzierżawy wyrobiła sobie z tzw. okienkiem 30 grudnia 1738 r.⁷⁴ Nie powinno to dziwić, gdyż Duninowie nie mieli dzieci (a przynajmniej milczą o tym zachowane źródła) i Regina po śmierci Antoniego zapewne podjęła decyzję o powrocie do Rosji, którą najpóźniej w 1742 r. zrealizowała, przenosząc się do Moskwy. Ostatecznie jednak nie wyzbyła się odziedziczonych po mężu majątków⁷⁵, w tym królewskiej Zahorany. Zapewne o nią toczyła jeszcze w 1742 r. spór sądowy ze starościanką zarzycką Zofią z Duninów Koszyczową, która korzystając ze śmierci Antoniego, prawdopodobnie postanowiła odzyskać scedowane w 1730 r. prawa dożywotniego posiadania tej dzierżawy. Duninowa w liście napisanym z Moskwy do Michała Kazimierza Radziwiłła – którego tytułowała wojewodą trockim, nie będąc świadoma jego przejścia na kasztelaninę wileńską – skarżyła się, że została przez Koszyczową „nieznośnie na zdrowiu, czci i fotunie po śmierci s.p. męża mojego [...] ukrzywdzona”. Dlatego też zdecydowała się poszukać pomocy u nowej imperatorowej Elżbiety, która zleciła rosyjskiemu ministrowi pełnomocnemu w Rzeczypospolitej Hermanowi Karlowi von Keyserlingowi oraz rezydentowi przy dworze królewsko-elektorskim Piotrowi Gołębiowskiemu, aby pomogli Duninowej w pomyślnym dla niej zakończeniu sprawy. Ponadto carowa zleciła porucznikowi artylerii rosyjskiej Glińskiemu poprowadzenie sprawy Duninowej na Trybunale Głównym

⁷³ „Zeznanie Dobrowolnego Cessyjnego Zapisu od Urodz. Reginy z Xiążąt Trubeckich Duninowej Regentowej W.X.Litt. Wilemożnemu Józefowi Tyszkiewiczowi Kasztelanowi Żmuydzkiemu na Starostwo alias Ciwuństwo Retowskiej w Xięstwie Żmuydzkim leżące danego i służącego”, 3 I 1739, RGADA, f. 389, 171, s. 784–791; AGAD, AR, dz. II, ks. 69/2, s. 711–715 (788–792).

⁷⁴ RGADA, f. 389, 171, s. 731–732.

⁷⁵ W pracy *Сказание о роде князей Трубецких* na s. 178 stwierdzono, że w 1739 r. Regina z Trubeckich Duninowa uzyskała znaczne nadania ziemskie w Rzeczypospolitej. Spowodowane jest to niewłaściwym odczytaniem tekstu dokumentu „Zeznanie Dobrowolnego Cessyjnego Zapisu”, który odnosi się do ciwuństwa retowskiego.

nym Wielkiego Księstwa. Stąd Regina z Trubeckich prosiła Radziwiłła, aby wsparł te starania⁷⁶.

Zabiegi te przyniosły rezultat, gdyż Duninowa utrzymała Zahorany, ale nie cieszyła się nimi zbyt długo, gdyż zmarła przed 8 września 1744 r. W tym bowiem dniu został wystawiony dokument nadający dzierżawę Zahorany, wakujące po śmierci Reginy z księżąt Trubeckich Duninowej, wojewodzie witebskiemu Marcjanowi i jego żonie Tekli Ogińskim⁷⁷.

Antoni i Regina Duninowie nie pozostawili po sobie dziedzica. Zgromadzone królewszczyzny dostały się w obce ręce, a los dziedzicznych dóbr Tułowo jest nieznany (nie wydaje się, aby tak jak dobra rosyjskie córek Iwana Trubeckiego przeszły we władanie stryjecznych braci, synów księcia Jurija Trubeckiego). Kariera polityczna Antoniego jak nagle się rozpoczęła, tak i szybko zakończyła, a przerwała ją śmierć – jeżeli przyjąć, że urodził się około 1701 r. – zdecydowanie przedwcześnie. W rezultacie jedynymi świadectwami jego pewnej kariery publicznej są: wybór na konsyliarza konfederacji generalnej warszawskiej oraz na posła na sejm pacyfikacyjny w 1735 r., podpis pod uchwałą rady konfederackiej w listopadzie 1735 r. i najobszerniejszy, powstały zapewne we wrześniu 1735 r. „Memoriał Jaśnie Oświeconemu Książęciu Jmci Ludwikowi Land Grafowi Hessen Humburkowi Generałowi Artillerji Naj[j]aśniejszej Imperatorowej Jejmci Rossyjskiej Pani Mojej Miłościwej”. Ten ostatni, gdy uwzględnimy współczesne pojęcie postaw patriotycznych, chluby mu nie przynosi, gdyż otrzymujemy obraz jurgieltnika rosyjskiego. Niespełnionego i nieco rozgoryczonego, otrzymane od króla środki finansowe nie odpowiadały bowiem zdaniem Antoniego jego zaangażowaniu w ochronę ambasady rosyjskiej i w forsowanie wyboru Augusta III na władcę Rzeczypospolitej, a przede wszystkim nie zaspokajały jego potrzeb materialnych. Niemniej jednak deklarował gotowość pozostania na usługach rosyjskich, gdyż w pewnym stopniu jego ambicje zaspokajały deklaracje przedstawicieli władz carskich i nadania ze strony króla Augusta III. Jesienią 1735 r. starosta zahorański nie wyróżniał się przy tym spośród setek starych i nowych zwolenników Wettinów i Augusta III, dla

⁷⁶ R. Duninowa do M. K. Radziwiłła, Moskwa 1 XII 1742, AGAD, AR, dz. V, nr 3376, s. 2–4.

⁷⁷ RGADA, f. 389, 172, s. 777–779.

których ważniejsze od troski o dobro Rzeczypospolitej były nadania urzędów, godności i dóbr. Antoni Dunin zdecydował się to przelać na papier. W rezultacie jego memoriał-petycja adresowany do księcia Hessen-Homburga stanowi wyjątkowe i bardzo interesujące źródło do poznania świata wartości szlachty polsko-litewskiej w czasie przedostatniego bezkrólestwa oraz dowodzi, że tak dobrze znane z czasów stanisławowskich wysługiwanie się ambasadorom rosyjskim⁷⁸ ma znacznie dłuższą tradycję. „Memoriał...” Antoniego Dunina w pełni zasługuje więc na jego opublikowanie w całości.

**Memoriał Jaśnie Oświeconemu Książęciu Jmci Ludwikowi Land
Grafowi Hessen Humburkowi Generałowi Artillerji Naj[j]aśniejszej
Imperatorowej Jejmci Rossyjskiej Pani Mojej Miłościwej
Archiv VIMA, f. 2, op. SFG, nr 539, nr 191**

Z łaskawego W. Księci Mci Dobrodzieja rozkazu podając *in scripti desideria*⁷⁹ moje, nim do wyrażenia ich przystąpię, naprzód jakiegokolwiek usługi i zasługi moje W. Księci Mci Dobrodziejowi donieść umyśliłem.

Po śmierci świętej pamięci Króla Jmci Augusta Wtórego⁸⁰, zrozumiałwszy z sejmu konwokacyjnego, że prawami naszymi od Korony Polskiej wiecznie ekskludowany⁸¹, spółny tak polski, jako rosyjski nieprzyjaciół, Stanisław⁸² ma osiąść tron polski. Pisałem zaraz do Peterburka⁸³ do księcia

⁷⁸ Zob. np. D. Dukwicz, *Sekretne wydatki ambasady rosyjskiej w Warszawie w latach 1772–1790*, w: *Gospodarka, społeczeństwo, kultura w dziejach nowożytnych*, red. A. Karpiniński, E. Opaliński, T. Wiślicz, Warszawa 2010, s. 449–465.

⁷⁹ Spisane dezyderaty (dosł. pragnienia).

⁸⁰ August II Mocny Wettin [niem. August II der Starke, Friedrich August I] (12 maja 1670–1 lutego 1733) – książę, od 1694 r. elektor Saksonii, od 1697 r. król Rzeczypospolitej.

⁸¹ Wykluczony, wyłączony.

⁸² Stanisław Bogusław Leszczyński (20 października 1677–23 lutego 1766) – król Rzeczypospolitej w latach 1704–1709 i 1733–1736, książę z delegacji Palatynatu Dwóch Mostów (Pfalz-Zweibrücken) w latach 1714–1719, książę Lotaryngii i Baru w latach 1738–1766.

⁸³ Sankt Petersburga.

jmci feltmarszałka, ojca naszego⁸⁴, i do księcia jmci Czerkaskiego⁸⁵, szwagra naszego, dając znać, że i sam pojedę na elekcją i tam głosem moim pomienionemu Stanisławowi oponować będę.

Ruszywszy z domu na elekcją, posłałem wprzód sługę z listem do j.w. jmci pana grafa Lewenvolda starszego⁸⁶, oznajmując, że jadę służyć interesom rosyjskim.

Przybywszy pod Warszawę i stanąwszy o milę we wsi Ząmbkach⁸⁷, oznajmiłem jmci panu grafowi Lewenvalde o przybyciu moim. Wysłał zaraz do mnie jmść pan graf Lewenvalde jmci pana majora Liwena⁸⁸, dziękując mi że przybył, prosząc, żebym w interesach pomagał i wszelką od

⁸⁴ Iwan Trubecki [*Иван Юрьевич Трубецкой*] (28/18 czerwca 1667 lub 1660–27/16 stycznia 1750) – książę (kniaź), feldmarszałek armii rosyjskiej od 1728 r., członek Kolegium Wojennego, były generał-gubernator kijowski (1722–1723), generał-gubernator moskiewski w 1739 r. Określany jako ostatni bojar rosyjski. Dwukrotnie żonaty, z drugą żoną, poślubioną w 1691 r. Iriną Naryszkiną, miał dwie córki – Raisę-Jekaterinę-Reginę Duninową (1692–po 1742) oraz Anastazję (1700–1755), 1. voto Dmitrową Kantemirową, 2. voto landgrafową Hessen-Homburg.

⁸⁵ Aleksy Czerkasski [*Алексей Михайлович Черкасский*] (8 października/28 września 1680–15/4 listopada 1742) – książę (kniaź), w czasach panowania imperatorowej Anny jeden z trzech ministrów gabinetowych, w latach 1740–1742 kanclerz Imperium Rosyjskiego i prezydent Kolegium Spraw Zagranicznych. Jego drugą żoną, poślubioną w 1710 r., była córka Jurija Trubeckiego (młodszego brata Iwana Trubeckiego) Maria (1696–1747) – w czasach panowania Anny stats-dama imperatorskiego rosyjskiego dworu.

⁸⁶ Określenie użyte przez Antoniego Dunina świadczy o tym, że adresatem listu był Karl Gustaw von Löwenwolde (ros. Карл Густав Левенвольде) (zm. 30 kwietnia 1735), polityk i dyplomata, rosyjski poseł nadzwyczajny i minister pełnomocny w I Rzeczypospolitej w latach 1733–1734, generał major wojsk rosyjskich, hrabia od 1728 r. Był on najstarszym z trzech synów Gerharda Johanna von Löwenwoldego (zm. 1721).

⁸⁷ Ząbki – wieś szlachecka w ziemi warszawskiej województwa mazowieckiego, obecnie miasto w powiecie wołomińskim województwa mazowieckiego.

⁸⁸ Matwiej von Liven [rus. Матвей Григорьевич фон Ливен, niem. Matthias Eberhard Lieven] (24 lutego 1698–16 sierpnia 1762) – baron, pochodził z kurlandzkiego rodu, ale urodził się na Litwie. Służył najpierw w armii koronnej, a od 1722 r. w rosyjskiej. W okresie polskiej wojny sukcesyjnej w randze majora, od 19 sierpnia 1737 r. pułkownika. Bardziej znany z działalności dyplomatycznej i agenturalnej. W historiografii polskiej najczęściej przywoływany w związku z działalnością, której celem było zwiększenie wpływów rosyjskich w Rzeczypospolitej, głównie w Wielkim Księstwie w latach 1731–1732, 1733–1735 i 1739–1741. Odegrał dużą rolę w zbudowaniu silnego stronnictwa

Naj[j]aśniejszej Imperatorowej Jejmi deklarując rekompensę. Oznajmił mi wtenczas jmść pan graf Lewenvold przez tegoż jmci pana Liwen, że już upewnił dla siebie województwo nowogródzkie, województwo mińskie i powiat oszmiański. Ostrzegłem zaraz jmci pana grafa Lewenvolde, żeby województwu mińskiemu i powiatowi oszmiańskiemu nie wierzył, że zdradzą i nie dotrzymają słowa. Jakoż tak się stało, kiedy te województwa potężnie utrzymywały i nie bar[d]zo dawno do Króla Jmci Augusta Trzeciego⁸⁹ przystąpiły.

Przybywszy do Warszawy skrytymi zaułkami, przyszedłem do jmci pana grafa Lewenvolde i tam o interesach rozmówiwszy, namieniłem o Hory-Horki⁹⁰, że Naj[j]aśniejsza Imperatorowa Jmść oddała ich panu Potockiemu, wojewodzie bełzkiemu⁹¹, a on teraz najgorszy Imperatorowej Jejmi nieprzyjaciel. Order rosyjski publicznie odpruł, deptał, łajał. Na to mi odpowiedział, że odbierzem my te Horki nazad, służ W.M. Pan wiernie interesom Imperatorowej Jejmi, to nie tylko Horki, ale co zechcesz, to otrzymasz. Upewniony słowem pełnomocnego ministra, któremu taka powinna

twa na Litwie, które sprzeciwiło się wyborowi Stanisława Leszczyńskiego na tron Rzeczypospolitej.

⁸⁹ August III Wettin (17 października 1696–5 października 1763) – elektor saski w latach 1733–1763, władca Rzeczypospolitej w latach 1734–1763.

⁹⁰ Hory-Horki – klucz majątkowy określany jako hrabstwo w powiecie orszańskim województwa witebskiego. Też nazwa miasta szlacheckiego. Obecnie miasto nosi nazwę Horki (Горки) i jest centrum rejonu horeckiego w obwodzie mohylewskim na Białorusi.

⁹¹ Antoni Michał Potocki (styczeń 1702–11 kwietnia 1766) – wojewoda bełski w latach 1732–1763, wcześniej podstoli wielki litewski w latach 1728–1732. W 1730 i 1731 r. dwukrotnie posłował do Rosji. W trakcie drugiej misji wykupił dobra Hory-Horki, które wcześniej niezgodnie z prawem ks. Aleksander Mienszykow nabył od Sapiehów (szerzej o tym: A. Сидякина, „*Меншиковы маетности*” в российской-польских отношениях первой трети XVIII века, „Евразийский Союз Ученых” 2015, т. 5 (14), s. 100–102 [A. Sidiakina, „*Mienszykowy majetnosti*” w *rossijsko-polskich odnoszenijach pierwej trieti XVIII wieka*, „Jewrazijskij Sojuz Učenych” 2015, т. 5 (14), s. 100–102]. W okresie bezkrólewia po śmierci Augusta II i w trakcie wojny o tron polski w latach 1733–1735 Adam Michał Potocki czynnie wspierał Stanisława Leszczyńskiego. Od początku 1735 r. przebywał w Królewcu, aby w końcu w marcu 1736 r. uznać Augusta III za prawowitego władcę i powrócić do Rzeczypospolitej. Hrabstwem Hory-Horki władał około 10 lat, przed 1743 r. wraz z żoną Ludwiką odsprzedał dobra Janowi Michałowi Sołohubowi.

być wiara, jak samej Naj[j]aśniejszej Monarchini, służyć interesom wiernie obliigowałem się.

Wziąłem od jmcj pana grafa Lewenvolde 1000 czer[wonych] złotych, które na różnych rozdawszy przyjaciół, żeby ze mną jednego byli sentymentu, zaraz jmcj pana grafa raportowałem, komu wiele tych pieniędzy dałem.

Na elekcją pod szopę zawsze jeździłem z województwem witebskim, którego lewe skrzydło prowadziłem.

Wtenczas, kiedy książe jmsć prymas obsadzał województwa i powiaty, ja sam protestowałem się i mówiłem, że na Stanisława nie pozwalam.

Do gwałtownej Stanisława za króla nominacji, kiedy partia nasza wyjeżdżała z Warszawy na Pragę⁹², byłem ja u jmcj pana grafa Lewenvolde i opowiedziałem się, że już na Pragę jadę. Obligował mię usilnie jmsć pan graff Lewenvolde, abym na Pragę nie jechał, ale żeby się tu w Warszawie został i żeby o wszelkich przeciwnościach jego ostrzegał. Uczyniłem dość obligacji jego, zostałem się tu jeden w postrzodku nieprzyjaciół naszych. Ordynowałem zawsze ludzi moich na pokoje do Stanisława, do prymasa⁹³, do wojewody lubelskiego⁹⁴, do wojewody kijowskiego⁹⁵, do marszałka wielkiego koronnego⁹⁶, do wojewody mazowieckiego⁹⁷ i o czymkolwiek, skąd-

⁹² Praga – prawobrzeżna część Warszawy.

⁹³ Teodor Andrzej Potocki (13 lutego 1664–12/13 listopada 1738) – duchowny katolicki, kolejno biskup chełmiński (1699–1712) i warmiński (1712–1723), od 1723 r. arcybiskup gnieźnieński i prymas Polski.

⁹⁴ Jan Tarło herbu Topór (1684–5 stycznia 1750) – wojewoda lubelski w latach 1719–1736, następnie wojewoda sandomierski od 1736 r., szef regimentu łanowego w latach 1728/1729–1750, od 1724 r. generał lejtnant wojsk koronnych. W okresie bezkrólestwa i wojny o tron polski zwolennik Leszczyńskiego, z którego nominacji był subalter-nem regimentarza generalnego wojsk koronnego w latach 1733–1735.

⁹⁵ Józef Potocki (1673–16 lub 19 maja 1751) – wojewoda kijowski w latach 1702–1744, od 20 września 1733 r. regimentarz generalny wojsk koronnych z nominacji Stanisława I, od 9 listopada 1735 r. hetman wielki koronny. W trakcie bezkrólestwa i w okresie wojny o tron polski zwolennik Leszczyńskiego do zimy 1735 r.

⁹⁶ Józef Wandalin Mniszech (1670–1747) – od 1713 r. marszałek wielki koronny. W trakcie bezkrólestwa i w okresie wojny o tron polski zwolennik Leszczyńskiego do zimy 1735 r.

⁹⁷ Stanisław Poniatowski (15 września 1676–29 sierpnia 1762) – wojewoda mazowiecki w latach 1731–1752, następnie kasztelan krakowski; regimentarz generalny wojska koronnego w latach 1729–1733, od 1724 r. generał lejtnant wojsk koronnych.

kolwiek dowiedzieć się mogłem, zawsze tak pomienionego jmci pana grafa Lewenvolde, jako też ministrów Króla Jmci⁹⁸ reportowałem i ostrzegałem.

Dowiedziałem się u księcia prymasa [Teodora Potockiego], żeby w nocy, albo nade dniem napadli na stancję jmci pana grafa Lewenvolde i czynili z nim co się podoba. Ostrzegłem zaraz, z mojej przestrogi jmść pan graf Lewenvolde uszedł w nocy do jmci pana grafa Wilczka⁹⁹, posła cesarza jmci¹⁰⁰. Na stancję zaś jmci pana grafa Lewenvolde kupa wielka Polaków napadła i gdyby go znaleźli, pewnie by go rozsiekali, jednakże ludzie, konie i wszytek ekwipaż zabrano.

Jmść pan wojewoda kijowski [Józef Potocki], dowiedziawszy się o bytności mojej w Warszawie i że przez mnie dają się przestrogi jmci panu grafowi Lewenvoldowi, dał ordynans, aby mię wzięto z[e] stancji mojej, o czym ja przestrzeżony będąc, uciekłem w nocy do klasztoru Księży Pijarów¹⁰¹.

Jmść pan wojewoda kijowski, dowiedziawszy się, że jmść pan graf Lewenvolde jest u posła cesarskiego, stawia wszędzie około pałacu posła cesarskiego furwachtę¹⁰², żeby ani do pałacu, ani z pałacu nikogo nie wypuszczano. Pozwolono tylko jednej piekarce, aby chleba donosiła i nie wchodząc w pałac, aby chleb przez parkan wrzucała.

Ja nie mogąc mieć wtenczas żadnej komunikacji z grafem Lewenvolde, przekupiłem tę piekarkę, żeby zawsze listy moje w chlebie zapiekała i do pałacu posła cesarskiego wrzucała, i tym sposobem o wszystkim grafowi Lewenvolde oznajmowałem.

Kurierów rosyjskich w tymże klasztorze przechowywałem, listy w chlebie do grafa Lewenvolde odsyłając.

W trakcie bezkrólewia i w okresie wojny o tron polski zwolennik Leszczyńskiego, do kapitulacji Gdańska w lipcu 1734 r., kiedy to uznał Augusta III za prawowitego władcę i został jego doradcą.

⁹⁸ Ministrami pełnomocnymi – posłami elektora saskiego do Warszawy w trakcie bezkrólewia po śmierci Augusta II – byli Joseph Anton hr. Wackebarth Salmour (1685–2 czerwca 1761) i generał lejtnant Wolfgang Heinrich von Baudussin (1671–1748).

⁹⁹ Heinrich Wilhelm von Wilczek (15 września 1665–19 marca 1739) – hrabia Rzeszy (Reichsgraf), cesarski dyplomata i wojskowy, od 1723 r. feldmarszałek, poseł Karola VI Habsburga w Rzeczypospolitej w latach 1729–1734.

¹⁰⁰ Cesarza Karola VI Habsburga (1 października 1685–20 października 1740).

¹⁰¹ Klasztor OO. Pijarów znajdował się w Warszawie przy ul. Długiej.

¹⁰² Warty, strażę.

O czym dowiedziawszy się jmśc pan wojewoda kijowski, dał był ordynans, aby *non obstante immunitate ecclesiastica*¹⁰³ wzięto mię z klasztoru, ale jmśc pan kasztelan czerski¹⁰⁴ *suppraessit malum in herba*¹⁰⁵. Przysiągł, że się ja do żadnych nie mieszam praktyk i tak z łaski jmci pana kasztelana czerskiego [Kazimierza Rudzińskiego] ucalałem w tym klasztorze. Jednakże co noc przy wrotach klasztornych furwachtę stały. Ja jednakże w dzień swoje rzeczy cicho robiłem.

Tandem za Pragą między Kamienną¹⁰⁶ i Grochowem¹⁰⁷ nastąpiła elekcja Naj[j]aśniejszego Króla Jmci Augusta Trzeciego.

Potym jmśc pan generał Lesse¹⁰⁸ przybył do Warszawy¹⁰⁹. Nastąpiła gruda zima¹¹⁰. Dywizje polskie ustawicznie się poczęły włóczyć, wyjechać nam z Warszawy żadnym sposobem nie można było.

Jmśc pan graff Lewenvalde na ręku prawie swoich mnie nosił, dziękując bar[d]zo za moje przyjacielskie akcje. Nieraz mówił, obaczysz jak tobie moja monarchini nagrodzi.

Posłałem zaraz umyślnego do województwa witebskiego, dając znać o szczęśliwej Króla Jmci Augusta Trzeciego elekcji i życząc, aby województwo witebskie, nie zapatrując się na omylne reprezentacje jmci pana woje-

¹⁰³ Mimo immunitetu kościelnego.

¹⁰⁴ Kazimierz Rudziński [Rudziński] (około 1676–1759) – kasztelan czerski do 1723 r. i pułkownik chorągwi królewskiej od 1730 r., w okresie wojny o tron polski regimentarz, zwolennik Leszczyńskiego do kwietnia 1735 r., gdy wraz ze swoją dywizją osaczony nad Wisłą, złożył broń i uznał Augusta III za prawowitego władcę.

¹⁰⁵ Zapobiegł złu w nasieniu (zarodku).

¹⁰⁶ Kamion (Kamień) – wieś duchowna w ziemi warszawskiej w województwie mazowieckim. Miejsce elekcji władców Rzeczypospolitej w 1573 r. i 5 października 1733 r. Obecnie część dzielnicy Warszawa Praga-Południe.

¹⁰⁷ Grochów – wieś duchowna w ziemi warszawskiej w województwie mazowieckim. Obecnie część dzielnicy Warszawa Praga-Południe.

¹⁰⁸ Peter Lacy [Lascy, Пётр Петрович Ласси, Pierce Edmond de Lacy] (26 września 1678–11 maja 1751) – Irlandczyk w służbie rosyjskiej, w armii carskiej od 1698 r. jako oficer. Od 1712 r. w korpusie generalskim. W czasie polskiej wojny sukcesyjnej był w randze generała anszeffa, od 28/17 lutego 1736 r. generał feldmarszałek. W latach 1729–1733 był gubernatorem ryskim, a od 1744 r. do śmierci generałem-gubernatorem Inflant.

¹⁰⁹ Korpus dowodzony przez Lacy'ego dotarł na Pragę między 28 a 30 września.

¹¹⁰ Zapewne chodzi o śnieżną zimę.

wody witebskiego Ogińskiego¹¹¹, czym prędzej do Króla Jmci do generalnej naszej przystępowało konfederacji i posłów swoich *ad recognitionem Maiestatis*¹¹² delegowało.

Błogosławił Pan Bóg sprawiedliwy mojej radzie, całe województwo witebskie najpierw z całego Księstwa Litewskiego do Króla Jmci przystąpiło, konfederacją przy dostojęństwie jego uczyniło, *jurament super fidelitatem*¹¹³ wykonało i mnie charakter tak *ad recognitionem Maiestatu*¹¹⁴, jako też na sejm *coronationis*¹¹⁵ przysłało. Na której koronacji¹¹⁶ dlatego nie był, że już po koronacji instrukcja mię doszło, a to z tej racji trudnego bar[*d*]zo przejazdu¹¹⁷. Czekałem tu jednak na przybycie JK*M*ści *cum recognitione*¹¹⁸ od województwa mego.

¹¹¹ Marcyan (Marcin) Michał Ogiński (1672–1750) – wojewoda witebski od 1730 r., marszałek konfederacji generalnej Wielkiego Księstwa Litewskiego ustanowionej w marcu 1734 r. W okresie bezkrólewia i wojny o tron polski zwolennik Leszczyńskiego.

¹¹² Do uznania Majestatu [Królewskiego].

¹¹³ Przysięgę najwyższej wierności.

¹¹⁴ Do uznania Majestatu [Królewskiego].

¹¹⁵ Sejm koronacyjny rozpoczął się w Krakowie dwa dni po koronacji Augusta III 19 stycznia 1734 r. i z braku większej liczby posłów (większość sejmików przedsejmowych się nie odbyła) został zastąpiony obradami Walnej Rady Warszawskiej. Ta zakończyła się 22 lutego 1734 r.

¹¹⁶ Koronacja Fryderyka Augusta II Wettina na króla Rzeczypospolitej odbyła się w Krakowie 17 stycznia 1734 r.

¹¹⁷ Według ustaleń Andrieja Macuka sejmik witebski, zwołany uniwersałami Antoniego Ponińskiego i dowódcy jednego z korpusów rosyjskich operujących w Wielkim Księstwie gen. mjr. Lwa Izmałowa, na którym zebrana szlachta uznała Augusta III za prawowitego władcę oraz złożyła stosowną przysięgę wierności i wybrała posłów na koronację, odbył się dopiero 25/14 stycznia 1734 r. (А. Мацук, *Грамадска-палітычнае...* [A. Macuk, *Gramadska-palitycznaje...*], s. 261–261; idem, *Войска як інструмент усталявання ўлады Аўгуста III у ВКЛ у 1733–1735 з.*, „Беларускі Гістарычны Агляд” 2008, т. 15, сш. 1–2 (28–29) [*Wojska jak instrument ustaliawannia ulady Augusta III u WKŁ u 1733–1735 g.*, „Biełaruski Gistaryczny Agląd” 2008, т. 15, сш. 1–2 (28–28), s. 345). Jeżeli więc nie doszło do pomyłki w odczytaniu daty w źródle jako podanej według kalendarza juliańskiego, to sejmik odbył się osiem dni po koronacji i sześć dni po rozpoczęciu sejmiku koronacyjnego. Jednak nawet jeżeli sejmik odbył się 14 stycznia według kalendarza gregoriańskiego, to informacja o podjętych na nim uchwałach, jak też instrukcja i listy uwierzytelniające nie mogły dotrzeć do Warszawy przed koronacją Augusta III w Krakowie.

¹¹⁸ Z uznaniem, w celu uznania.

Nim zaś Król Jmść przyjechał, wielkiegośmy tu zażyli niebezpieczeństwa, bo podpułkownik rosyjski Danił Owczyn¹¹⁹ nie miał tu więcej ludzi nad sześćset, w których połowa chorych była. Podjazdy polskie koło Warszawy ustawicznie i na Nowym Mieście¹²⁰ bywały, masztalerza jmci pana kasztelana radomskiego¹²¹ na Nowym Mieście zabito. Kasztelana radomskiego¹²² Sasem, a mnie Moskałem nazywali i sama Warszawa pewnie by się zbuntowała, gdyby tu nie było jmci kasztelana radomskiego i mnie. Wszystkich tedy okolicznościach i nieszczęściach byłem.

Zacząwszy tedy od początku elekcji aż do dnia dzisiejszego na usługach tak Naj[j]aśniejszej Imperatorowej Jejmci, jako też u JKMci zostając, straciłem tu własnych moich pieniędzy dwa tysiące czerwonych złotych, które jadąc do Warszawy u jmci pana Głuszyńskiego, podstolego wołkowyskiego¹²³, na wykupienie dóbr dziada mego pożyczyłem. Tych gdy pieniędzy nie stało, musiałem zaciągać długu, tak na obligi, jako i na roczne zastawy, na srebro, na klejnoty, na zegarki, na tabakierki, na rząd i na kulbaki, na szable, wszystko to zrachowawszy, oprócz tamtych dwóch tysięcy czerwonych] zł[o]t[y]ch], jest teraz długu na mnie pięć tysięcy czerwonych] zł[o]t[y]ch].

Jmść pan [Michał] Głuszyński, podstoli wołkowyski, nie doczekawszy się pieniędzy ode mnie, zajął mi starostwo zahorańskie¹²⁴ i dwa wój-

¹¹⁹ Danił [Daniła] Owczyn [Даниил Степанович Овцын] (1679–po 1744 (?)) – pułkownik lub podpułkownik armii carskiej, od 1744 r. brygadier.

¹²⁰ Nowe Miasto, też Nowa Warszawa – miasto założone na początku XVI w. przy Warszawie, włączone do niej oficjalnie w 1791 r. Obecnie część dzielnicy Warszawa Śródmieście.

¹²¹ Niezidentyfikowany sługa kasztelana radomskiego.

¹²² Piotr Dunin ze Skrzynna (zm. przed 16 sierpnia 1735) – kasztelan radomski od 18 października 1732 r., też marszałek nadworny królowej i starosta zatorski. W okresie wojny o tron polski zwolennik Augusta III.

¹²³ Michał Dunin Głuszyński ze Skrzynna (około 1690–1774) – podstoli wołkowyski już w 1725 r., gdy był deputatem na Trybunał Główny Litewski z województwa witebskiego; *Deputaci Trybunału Głównego...*, s. 131.

¹²⁴ Starostwo zahorańskie w powiecie witebskim. Powstało w wyniku odłączenia wsi Zahorany od starostwa jezierzyskiego. Wieś Zahorany obecnie nie istnieje, a tereny po niej i cmentarz znajdują się w rejonie dokszyckim w obwodzie witebskim na Białorusi.

tostwa od majątności Tułowa¹²⁵, to jest wójtostwo skutowickie¹²⁶ i wójtostwo Sumy z Cielatnikami¹²⁷. Sama zaś majątność Tułów wniwecz obrócona przez niełaskę wojska rosyjskiego, a przecież ze wszelkich racji powinien bym być u wojska rosyjskiego dystyngowany od drugich. Skrzynie moje, w których było i srebro, i suknie, i obicia, obrusy, serwety, futra, mój własny zawiadowca (usłyszawszy fałszywą relacją, że Francuzi i Szwedzi Warszawę wzięli, augustowskich partyzantów wywieszali, wyścinali) po[o]twierał, wszystko pozabierał i sam uciekł.

Chłopów z majątności Tułowa rosyjscy obywatele zabierają.

Chłopów z starostwa zahorańskiego wszystkich brać mają, tylko dwóch się w całym starostwie zostać, o czym tenże jmc pan [Michał] Głuszyński pisze do mnie.

Uważ W. Książęca Mśc Dobrodziej, jeżeli ja na tak wielką zgubę i ruinę moję zasługowałem. Widząc się tedy być zewsząd zginionym, zgubionym, pisałem supplikę¹²⁸ przez umyślnego sługę mego do Naj[j]aśniejszej Imperatorowej Jejmci, prosząc o nagrodę za wierne usługi moje i o instancją do Króla Jmci. Odebrałem od Naj[j]aśniejszej Imperatorowej Jmci instancją do Króla Jmci, za którą Król J[e]g[o]m[o]ś przy staraniu jmci pana grafa Minnicha¹²⁹ dał mi tysiąc tylko czerwonych złotych. Z tego tysiąca czerwonych złotych ledwo dziesiątą część długu wypłaciłem.

Teraz nie wiem czego się chwycić, chyba z desperacji w łeb sobie strzelić.

Jedna moja po Bogu nadzieja w łasce W. Księci Mci Dobrodzieja, której jeżeli nie doznam, to straszny jaki z sobą zrobię przykład.

¹²⁵ Tułowo – wieś szlachecka w województwie witebskim, około 10 km na wschód od Witebska. Obecnie agromiasteczko Tuława (Тулава) w rejonie witebskim obwodu witebskiego na Białorusi.

¹²⁶ Miejscowość niezidentyfikowana, obecnie zapewne część miasta Tuława.

¹²⁷ Miejscowości niezidentyfikowane, obecnie zapewne część miasta Tuława.

¹²⁸ Prośbę.

¹²⁹ Burkhard Christoph von Münnich [Христофор Антонович Миних] (19 maja 1683–27/16 października 1767) – inżynier i wojskowy niemieckiego pochodzenia, w armii rosyjskiej od 1721 r. (wcześniej przez kilka lat służył w armii koronnej), od 1732 r. feldmarszałek i przewodniczący Kolegium Wojennego. Dwukrotnie dowodził wojskami rosyjskimi operującymi w Rzeczypospolitej w trakcie polskiej wojny sukcesyjnej – od marca do września 1734 r. (oblężenie Gdańska) oraz wiosną–latem 1735 r.

Wszak terazniejszy sejm potrzebny królowi, potrzebny i Naj[j]aśniejszej Monarchini Rosyjskiej, a ja przecie milczę, będąc posłem, i szkodzić mogę.

Supplikuje tedy do łaski W. Księci Mci Dobrodzieja mego, abys od JKMcI przynamniej dwa tysiące czerwonych złotych wyprosił dla mnie.

Naj[j]aśniejsza zaś Imperatorowa Jejmc Pani Moja Miłościwa bez najmniejszej kopiejki z kaszy¹³⁰ swojej nagrodzić mi zasługi moje może takim sposobem.

Książę j[e]g[o]m[o]ść Replin¹³¹, przyszed[ł]szy z wojskiem do Witebska, a nie znalazszy nikogo na komorach do wybierania cła Rzptej, kazał do towarów, które wodą szły do Rygi, wybierać poszlinu¹³², to jest cło. Wybrano tego cła osi[e]m tysięcy talarów bitych. Te pieniądze są leżące po dziś dzień w Rydze. Gdy Imperatorowa Jejmc Pani Moja Miłościwa za usługi moje mnie oddać zeche, żadnego [a to] żadnego uszczerbku skarbowi swemu nie uczyni, a mnie zginionemu człowiekowi, żadnego sposobu do życia nie mającego, poda miłościwą rękę.

Uważ łaskawie W. Księcia Mość Dobrodziej, kto będzie miał ochotę służyć interesom rosyjskim, kiedy ja wszystko przesłużyłem i zginąłem. Czy to już nigdy nie będzie potrzebna usługa moja Imperium Rosyjskiemu, któremu i teraz służę, buntów żadnych nie czynię. Naj[j]aśniejsza Imperatorowa Jejmc Pani Moja Miłościwa jako sprawiedliwa monarchini najpośledniejszemu koniuchowi swemu płacić każe, a ja tak szczerze i tak wiele służąc, żadnej nagrody nie mam, Daje Naj[j]aśniejsza Monarchini po dziesięć, po piętnaście i po dwadzieścia tysięcy rublów rocznej kapitulacji. Bóg widzi, że biorą ci, którzy tego nie zasłużyli. Wiem jednego senatora, który rocznej kapitulacji bierze dwadzieścia tysięcy rublów, a on i jednego człowieka nie przyprowadził do Króla, a ja całe województwo przyciągnąłem. Służę i służyć będę, bom przywiązany do Rosji i przez kolligację żony mojej, i przez podciwe słowo, zem obiecał służyć. Nie odpychajcie wiernego sługi i nie

¹³⁰ Skarbu.

¹³¹ Jurij Repnin [ros. Юрий Аникитович (Аникитич) Репнин] (17 kwietnia 1701–14 października 1744) – książę, dowódca jednego z rosyjskich korpusów ekspedycyjnych, od 12 grudnia 1734 r. generał major.

¹³² Пошлина [Poszlina] – cło, opłata pobierana przez urząd z tytułu wykonania czynności administracyjnej.

przywódcie go do zguby, do desperacji. *Servum antiquum nolite derelinquere, novus enim non erit similis illi*¹³³.

Jaśnie Oświeconego Waszej Księżęcej Mości Osobliwego Dobrodzieja mego szczerze życzliwym i najniższym sługą

Antoni na Skrzynnie Dunin zahorański, retowski starosta.

[dopisek inną ręką]

Пры сем і я Вашей Светлости моему Государу паклон мой должны отдать и а том же прашу. Кат. графина Дунинова.

[próba tłumaczenia: Przy tym i ja Waszej Światłości mojemu Władcy (tu w rozumieniu Panu) pokłon mój powinny składać i o to samo proszę. Katt[arzyna] hrabina Duninowa].

¹³³ Nie porzucaj starego niewolnika, bo nowy nie będzie taki jak on.